

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра бізнесу та управління персоналом

**Проблеми та перспективи розвитку підприємництва на
сільських територіях**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав: студент IV курсу, групи 476,
денної форми навчання
спеціальності 076 Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність (освітня програма:
Економіка та організація бізнесу)
Кравченко Антон Андрійович

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Ксьондз С.В.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

від „__” _____ 2025 р.

зав. кафедри _____ к.е.н., доц. Водянка Л.Д.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Кравченко А. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва на сільських територіях

Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність (ОП Економіка та організація бізнесу). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025

Розвиток підприємництва у сільській місцевості потребує створення сприятливих умов та підтримки з боку держави, місцевих органів влади та фінансових інституцій. Бізнес-інкубатори, особливо на базі закладів освіти, можуть стати ефективним механізмом стимулювання підприємницької активності, забезпечуючи консультації, фінансову підтримку та доступ до інформаційних ресурсів. Крім того, важливо розвивати напрямки сільського туризму, ремісництва та екологічного підприємництва. Зменшення адміністративних бар'єрів, впровадження пільгового оподаткування та доступних кредитних програм сприятиме розширенню підприємницької діяльності та покращенню економічного стану сільських територій.

Ключові слова: підприємництво, сільський розвиток, стратегія підприємництва.

ABSTRACT

Kravchenko A. Problems and Prospects for the Development of Entrepreneurship in Rural Areas

Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 076 Entrepreneurship, Trade, and Exchange Activities (Educational Program: Economics and Business Organization). Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025

The development of entrepreneurship in rural areas requires the creation of favorable conditions and support from the state, local authorities, and financial institutions. Business incubators, especially those based in educational institutions, can become an effective mechanism for stimulating entrepreneurial activity by providing consultations, financial support, and access to information resources. Additionally, it is important to foster rural tourism, handicrafts, and ecological entrepreneurship. Reducing administrative barriers, introducing tax benefits, and ensuring accessible credit programs will contribute to the expansion of entrepreneurial activity and the overall improvement of the economic situation in rural areas.

Keywords: entrepreneurship, rural development, entrepreneurship strategy.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

_____ Антон Кравченко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ	
ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	7
1.1. Підприємництво та фактори його розвитку на сільських територіях.....	7
1.2 Організаційно-економічні основи розвитку підприємництва на сільських територіях.....	18
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА	
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	29
2.1. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в	
Україні.....	29
2.2. Моніторинг підприємницького середовища	
на сільських територіях.....	41
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ	
ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ	
ТЕРИТОРІЯХ.....	52
ВИСНОВКИ.....	7
4 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ	
ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Протягом років незалежності в Україні зроблено значні кроки з формування належних умов для розвитку підприємництва як основи стратегічного зростання держави. Це сприяло активізації й нарощуванню кількісних і якісних характеристик підприємницької діяльності. Проте, виробничо-господарські механізми функціонування таких структур не завжди враховують особливості бізнесу на сільських територіях, не зважаючи

на його вагоме місце у розвитку аграрного сектора економіки. Нестабільність соціально-економічних умов в сільській місцевості значно стримує поширення підприємницьких структур, обмежує можливості формування й реалізації їх економічного потенціалу. Підприємницька діяльність за таких обставин виступає лише способом виживання або джерелом додаткових доходів для сільського населення, що не дозволяє виконувати основні бізнес функції на сільських територіях, досягнути бажаних стратегічних орієнтирів. Багатогранність піднятих проблем зумовлює потребу обґрунтування нових підходів до дослідження особливостей заснування, діагностики розвитку й умов провадження підприємницької діяльності на сільських територіях.

Розвиток підприємництва як економічного явища розкрито у фундаментальних працях Р. Кантільона, М. Вебера, Дж. М. Кейнса, Дж. С. Мілля, А. Маршалла, А. Смітта, Д. Рікардо, Й. Шумпетера та інших. Проблема значення підприємництва для забезпечення життєздатності села привернула увагу й вітчизняних вчених до дослідження його розвитку. Сучасні тенденції розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях описані у працях Ю. Амосова, О. Бородіної, В. Вітвіцького, Н. Валінкевич, Ю. Губені, Л. Забуранної, В. Збарського, Т. Зінчук, В. Зіновчука, М. Ільчука, С. Коробки, М. Костриці, Ю. Лупенка, В. Липчука, М. Маліка, О. Матусової, І. Прокопи, О. Скидана, П. Саблука, В. Ткачука, Т. Усюк, В. Юрчишина й багатьох інших економістів.

5

Попри значний науковий доробок у дослідженні даної проблеми існує необхідність поглибити концептуальні положення з формування та розвитку підприємництва на сільських територіях з позиції удосконалення механізмів забезпечення інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності, розробці пропозицій організаційних перетворень, обґрунтуванні підходу до програмування розвитку підприємництва на сільських територіях. Зазначена сукупність проблем зумовила вибір теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є вивчення теоретико

методичних положень і розробка практичних рекомендацій для удосконалення розвитку підприємництва на сільських територіях.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: • узагальнити теоретичні підходи та дослідити економічний зміст підприємництва на сільських територіях;

• визначити тенденції розвитку підприємництва на сільських територіях в умовах сучасних трансформаційних процесів; • ідентифікувати проблеми, що стримують розвиток підприємництва й оцінити рівень підприємницької активності сільських територій; • дослідити алгоритм формування економічної політики розвитку суб'єктів підприємництва на сільських територіях;

• удосконалити механізми забезпечення інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності на сільських територіях;

• розробити пропозиції щодо організаційних перетворень при взаємодії суб'єктів підприємництва та державних інститутів; • побудувати модель розвитку підприємництва на сільських територіях з урахуванням ключових соціально-економічних факторів. *Об'єктом дослідження є процес формування організаційних основ розвитку підприємництва на сільських територіях.*

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування організаційних засад розвитку підприємництва на сільських територіях в умовах сучасних трансформаційних змін.

6

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основами дослідження є системний підхід до вивчення положень економічної науки з розвитку підприємництва на сільських територіях в умовах трансформаційних змін. Процес дослідження базувався на загальнонаукових та спеціальних

економічних методах: абстрактно-логічний метод, історико-економічний метод, зокрема прийом історичної деталізації, соціологічний метод,

економіко-статистичний метод, метод SWOT-аналізу, графічний і табличний прийоми.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та інші нормативно-правові документи, матеріали Державної служби статистики України, документи Департаменту агропромислового розвитку та економічної політики Чернівецької обласної державної адміністрації та Головного управління статистики у Чернівецькій області, первинна документація окремих підприємницьких формувань, праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (95 найменувань), додатків. Основний текст роботи викладено на 86 сторінках.

7

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Підприємництво та фактори його розвитку на сільських територіях

Трансформації в національній економіці та еволюція середовища України сформували основні вектори розвитку сільських територій, створивши передумови для активізації підприємницької ініціативи. Водночас наявні організаційно-економічні умови здійснення підприємницької діяльності не завжди адекватно відображають специфіку функціонування бізнесу в сільській місцевості. У цьому контексті посилення підприємницької активності, яка охоплює значну частину сільських трудових ресурсів, розглядається як визначальний чинник подолання організаційно-економічних викликів регіонального розвитку.

Поступові зміни у формах організації бізнесу, його функціях, масштабах та сферах застосування суттєво вплинули на сутність підприємництва. За

результатами наукових досліджень, теоретичні та методологічні засади вивчення підприємництва почали формуватися ще у XVIII столітті у працях визначних мислителів. У подальшому концептуальні положення підприємницької діяльності отримали подальший розвиток у працях М. Вебера, А. Маршалла, В. Зомбарта, Й. Шумпетера, П. Друкера, Ф. Хайєка, М. Алле, Л. Мізеса й інших науковців.

На думку окремих дослідників, еволюція теорії підприємництва відбувалася поетапно – через осмислення реальної господарської практики, і проходила чотири основні стадії [29]. Узагальнення наукових положень, викладених у працях дослідників, дозволяє представити ці етапи у табл. 1.1.

На першому етапі увага зосереджувалася виключно на обґрунтуванні ризику підприємця. Загалом вважалося, що підприємцем є будь-який індивід,

8

який має стратегічне передбачення, готовий взяти на себе відповідальність за можливі ризики в майбутньому та чиї дії спрямовані не лише на отримання доходу, а й на готовність до можливих втрат. У цьому контексті поняття «підприємець» з'явилося в економічній теорії XVIII століття та часто асоціювалося з терміном «власник».

Таблиця 1.1

Етапи становлення теорії підприємництва

Етапи	Найбільш яскраві представники
I – XVIII ст (фокусування уваги дослідників на присутності ризику в підприємницькій діяльності)	Р. Кантільйон, А. Сміта, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, Й. фон Тюнен, Ф. Найт
II – XIX ст. – поч. XX ст. (фокусування уваги дослідників на особистості підприємця і виконуваних ним функціях)	Й. Шумпетер, А. Маршалл, М. Вебер, П. Друкер, П. Самуельсон
III – (друга половина XX ст.) (багатофункціональна модель підприємництва)	Л. Мізес, Ф. Хайєк, І. Кірцнер
IV – сучасність (ключовою ланкою підприємницької діяльності стає не раціоналізація використання ресурсів, а раціоналізація форми і способу	О. Амосов, А. Асаул, А. Бусигін, Р. Хізрич, З. Варналій, М. Малік, С. Мочерний, Л. Шваб, О. Шпикуляк, А. Виноградська, В. Колот, В.

Джерело: систематизовано на підставі досліджених наукових джерел [29].

На другому етапі формування поняття «підприємництво» дослідники зосередили увагу на особистості підприємця та його функціях, акцентуючи переваги товариств, у яких працюють люди з підприємницькими здібностями. Цей період часто пов'язують із дослідженнями австрійського економіста Й. Шумпетера [92], який вважав, що економічний розвиток країни ґрунтується на специфічній функції підприємця, що проявляється у прагненні застосовувати «нову комбінацію» факторів виробництва, що, у свою чергу, веде до нововведень та інновацій.

У другій половині XX століття розвинулася багатфункціональна модель підприємництва, що ґрунтувалася на узагальненні праць не тільки Й. Шумпетера, а й послідовників австрійської школи Л. Мізес та Ф. Хайєк. У цей період підприємництво вперше розглядалося як процес розвитку певної ідеї, практична реалізація якої забезпечувала прибутковість діяльності [32].

9

Актуальні процеси формування теорії підприємництва відносяться до її четвертого етапу розвитку. Нині підприємницька діяльність охоплює не лише ефективне використання ресурсів, а й удосконалення організаційно господарських форм і методів. Стратегічна орієнтація підприємства визначається його довготривалою стабільністю. У постіндустріальній економіці особливе значення набуває інноваційна складова як ключовий чинник підприємницького розвитку.

Згідно з підходом американських науковців Р. Хізрича та М. Пітерса, підприємництво розглядається як процес створення нового, що потребує часу, зусиль та готовності до фінансових, психологічних і соціальних ризиків, з подальшим отриманням матеріальної винагороди й особистого задоволення від результату. Отже, підприємництво постає не лише як економічне явище, а й як прояв психологічного самореалізації.

Погляди О. Креденцера підтверджують, що поруч із політичними, економічними та соціальними факторами розвитку підприємництва важливе місце займають і психологічні аспекти [46, с. 320]. Аналізу впливу цих психологічних чинників присвячені дослідження Л. Карамушки й Г. Гнускіної [33, с. 107–111], а також праці В. Москаленка, З. Варналія [10–12] і Ю. Пачковського [67].

Розвиток підприємницької діяльності неможливий без відповідної законодавчої бази. Закон України «Про підприємництво» визначає це поняття як «...безпосередню, самостійну, систематичну діяльність на власний ризик, спрямовану на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, що здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством».

Згідно з Господарським кодексом України, підприємництво трактується як «...господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку. При цьому під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у

10

сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [15].

Таким чином, законодавче визначення підприємництва в Україні включає не лише економічний, а й соціальний аспект, що є важливим у контексті формування сучасного екологічно та соціально орієнтованого підприємництва.

Відомі економісти М. Малік та О. Шпикуляк визначають підприємництво як «самостійну, ініціативну діяльність, спрямовану на отримання прибутку та повне задоволення потреб населення» [55]. Б. Купчак пропонує розглядати підприємництво як «особливий тип суспільних відносин, пов'язаних із виробництвом, розподілом та привласненням благ і

послуг, у межах яких підприємець, маючи повну свободу дій, раціонально комбінує фактори виробництва на інноваційній основі та бере на себе відповідальність за результати діяльності, вкладаючи кошти, час, працю, ділову репутацію та майбутній прибуток. Водночас, реалізуючи власні інтереси, він сприяє ефективному задоволенню потреб суспільства та ринковим перетворенням у державі» [48, с. 247].

На переконання професора В. Іванюти, поняття підприємництва слід розглядати у кількох вимірах:

1. Як економічну активність, що характеризується свободою у виборі напрямів та способів здійснення діяльності, самостійністю у прийнятті рішень, прагненням до успіху, орієнтацією на прибуток, а також відповідальністю за прийняті рішення, їх наслідки та супровідні ризики.

2. Як стиль і тип поведінки підприємця, що виявляється у прояві ініціативності, здатності знаходити нетрадиційні підходи, діловій кмітливості, масштабності мислення та схильності до ризику.

3. Як специфічну економічну функцію, яка сприяє удосконаленню державного управлінського механізму, оновленню економіки та створенню інноваційного середовища [31, с. 62].

11

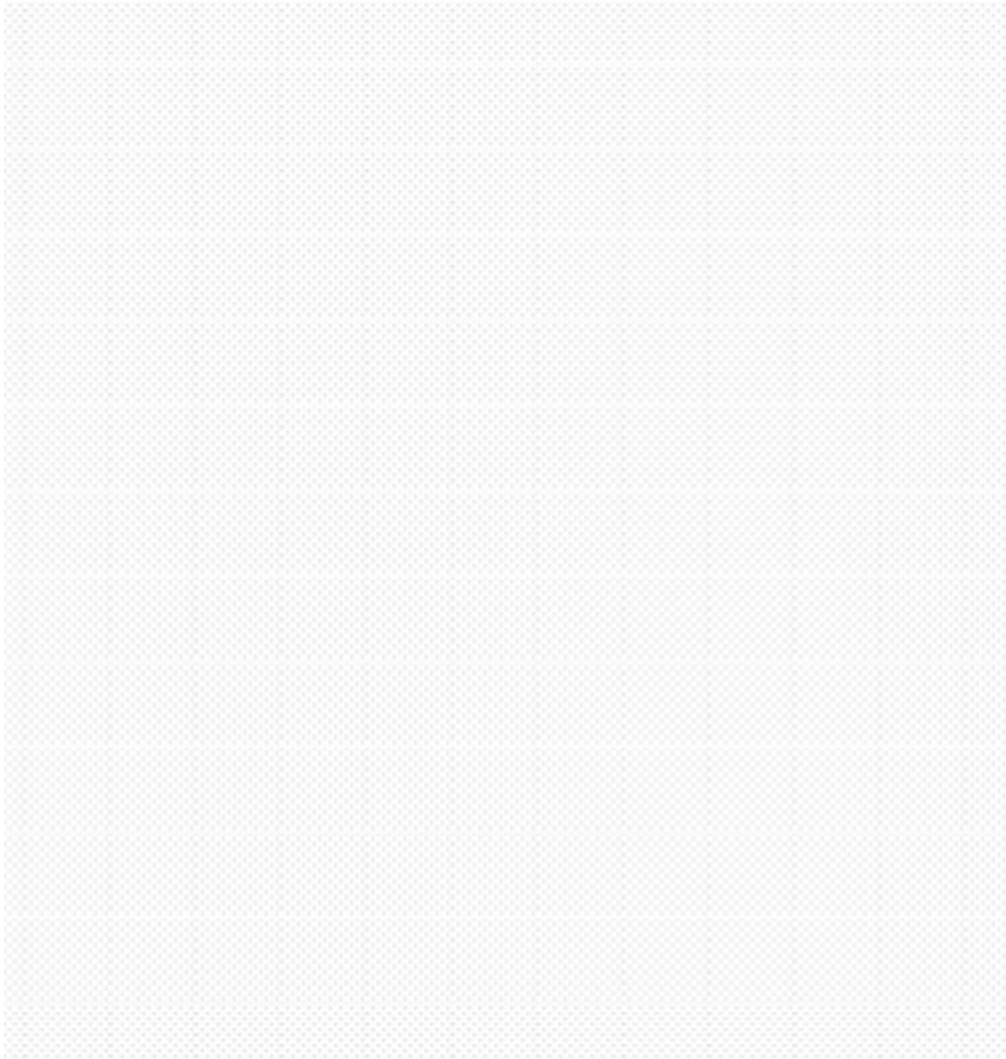
Терміни «підприємництво» і «бізнес» часто використовуються як синоніми. В економічній енциклопедії підприємництво визначається як «самостійне організаційно-господарське новаторство, засноване на використанні різних можливостей для виробництва нових або традиційних товарів новими методами, відкриття нових ринків збуту, джерел сировини з метою реалізації власних цілей та отримання прибутку». Бізнес (англ. *business* – справа, діло) трактується як «підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не суперечить закону та спрямована на отримання прибутку».

М. Бех та Н. Бех розглядають бізнес як ширше поняття порівняно з підприємництвом, оскільки він охоплює всі відносини між учасниками ринкових процесів, включаючи не тільки підприємців, а й найманих

працівників, споживачів та державні структури [7]. Водночас, М. Малік та О. Шпикуляк розглядають ці два поняття як тотожні [56, с. 9].

Таким чином, узагальнення наукових підходів до визначення сутності підприємництва свідчить про його розгляд з кількох позицій (рис. 1.1). З огляду на предмет даного дослідження, особливості підприємництва на сільських територіях потребують окремого обґрунтування, оскільки воно є ключовим інститутом ринку, що впливає на розвиток аграрного сектора національної економіки. Аналіз наукових праць свідчить про широке висвітлення проблеми розвитку підприємництва у сільській місцевості. Водночас, єдиного визначення цього поняття, яке б окреслювало необхідність його поглибленого дослідження, наразі не існує.

У цілому, більшість наукових концепцій щодо розуміння підприємництва в сільській місцевості збігаються з усталеними традиційними підходами. Так, О. Матусова розглядає його як «сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм і форм власності дрібнотоварного виробництва, що здійснюють самостійну, інноваційну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою отримання економічного й соціального ефекту» [58, с. 5].

ПІДПРИЄМНИЦТВО

діяльність, спрямована на максимізацію прибутку
ініціативна діяльність підприємців, яка полягає у
виробництві товарів та наданні послуг, результатом якої
є прибуток

процес

організаційної новації

пряма функція реалізації власності

дії, спрямовані на збільшення капіталу і розвиток
виробництва

специфічний вид діяльності, спрямований на
невпинний пошук змін в існуючих формах
функціонування підприємств і суспільства,
постійну реалізацію цих змін

процес організації та здійснення діяльності в умовах
ринку

взаємодія суб'єктів

ринку

Рис. 1.1. Економічний зміст підприємництва

Джерело: узагальнено на підставі досліджених наукових джерел.

Академік М. Малік разом із професором Л. Забуранною вбачають у підприємстві «важливий і незамінний аспект відродження сільських територій», при цьому наголошують, що мале підприємство виконує функцію буфера, здатного знижувати рівень соціальної напруги у сільських громадах [54, с. 13].

На думку інших представників аграрно-економічної науки – зокрема Н. Грабак, І. Топіхи та В. Давиденка, – підприємницька активність у сільській місцевості є «складним багатозначним, багатосистемним і багаторівневим поняттям, що являє собою сукупність економічних, історичних, соціальних та юридичних відносин, особливий метод господарської діяльності» [65, с. 476].

Своєю чергою, Л. Тарасович інтерпретує підприємництво на сільських

13

територіях як ключовий елемент місцевої економіки, підкреслюючи його значення не лише для підвищення добробуту сільських мешканців, а й як чинника загального розвитку суспільства.

Таким чином, у наукових дослідженнях простежуються різні погляди на визначення суті сільського підприємництва. Частіше за все його розвиток асоціюється з аграрним сектором, проте окремі дослідження акцентують увагу на необхідності та перспективах несільськогосподарських видів діяльності у сільській місцевості [8; 36; 47; 50; 88]. Останніми роками значна кількість наукових праць присвячена підприємницькій діяльності у сфері сільського (зеленого) туризму [6; 13; 17; 42; 44; 64].

Аналіз суті підприємництва та особливості підприємницької діяльності і господарювання на сільських територіях дозволяють виокремити низку його

функцій, серед яких: економічна, соціальна, екологічна, інноваційна, стратегічна, особистісна, організаційна, психологічна, ресурсна, інтегруюча та конкурентна. Кожна з цих функцій є невід'ємною складовою підприємницької діяльності у сільській місцевості.

Аграрне підприємництво є близьким за змістом до підприємництва на сільських територіях. Його трактування здебільшого зводиться до визначення як господарської діяльності, що включає вирощування, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, а також надання супутніх послуг.

Досліджуючи особливості підприємництва у сільській місцевості, слід враховувати її ресурсний потенціал, який сприяє розвитку різних видів діяльності. Як зазначає С. Кисельов, організація діяльності населення в сільській місцевості має такі характерні риси:

1. Значна частка видів діяльності не є підприємницькою, тобто не спрямована на отримання прибутку. Це пов'язано з використанням природних ресурсів, таких як гриби, ягоди, трави та інші рослини, а також обробкою земель навколо житла для вирощування продукції, призначеної для особистого споживання.

2. Більшість видів діяльності у сільській місцевості пов'язана із землею

14

та сільськогосподарським виробництвом. Сільське господарство є базовою галуззю, що забезпечує розвиток інших напрямів, пов'язаних із виробництвом, переробкою та просуванням продукції до споживачів.

Земельна залежність виробництв, їх сезонний характер та вплив природно-кліматичних умов значно ускладнюють процес первинної промислової переробки сільськогосподарської продукції. Саме тому оптимальною організаційною формою господарювання в сільській місцевості виступає підприємництво сімейного типу [3; 9; 16; 29; 35; 41; 49; 51; 58; 68].

Водночас, сільське населення, прагнучи покращити рівень життя, зазвичай не схильне до кардинальних змін усталеного способу існування. Крім того, бажання займатися власною справою часто стримується низькою

фінансовою спроможністю та небажанням залучати кредитні ресурси, що зумовлено браком навичок підприємницької діяльності [83; 85, с. 221].

З урахуванням характерних рис підприємництва в сільській місцевості ідентифіковано ключові соціально-економічні передумови його функціонування (рис. 1.2).

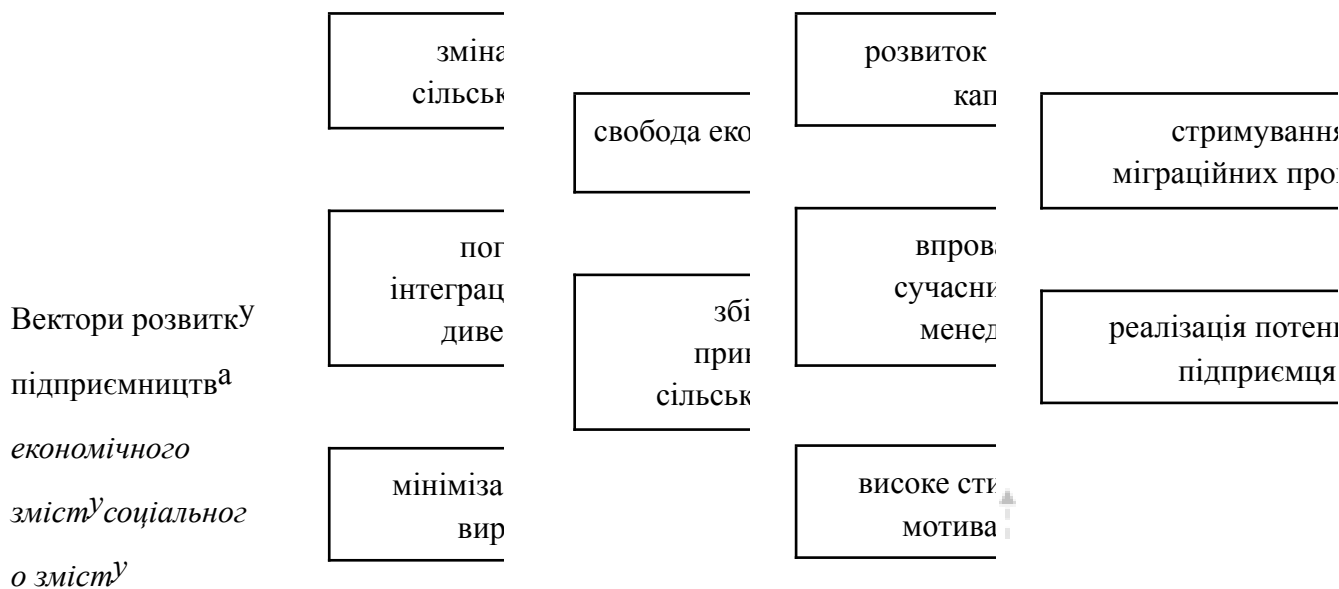

Рис. 1.2. Соціально-економічні детермінанти розвитку підприємництва

Джерело: власні дослідження.

15

Одним із ключових факторів, що значно впливає на розвиток підприємництва у сільській місцевості, є особистісний потенціал підприємців, який має територіальні особливості. Сільське підприємництво функціонує в специфічному середовищі, що включає сукупність зовнішніх і внутрішніх умов ведення підприємницької діяльності (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Характеристики середовища функціонування підприємництва на сільських територіях

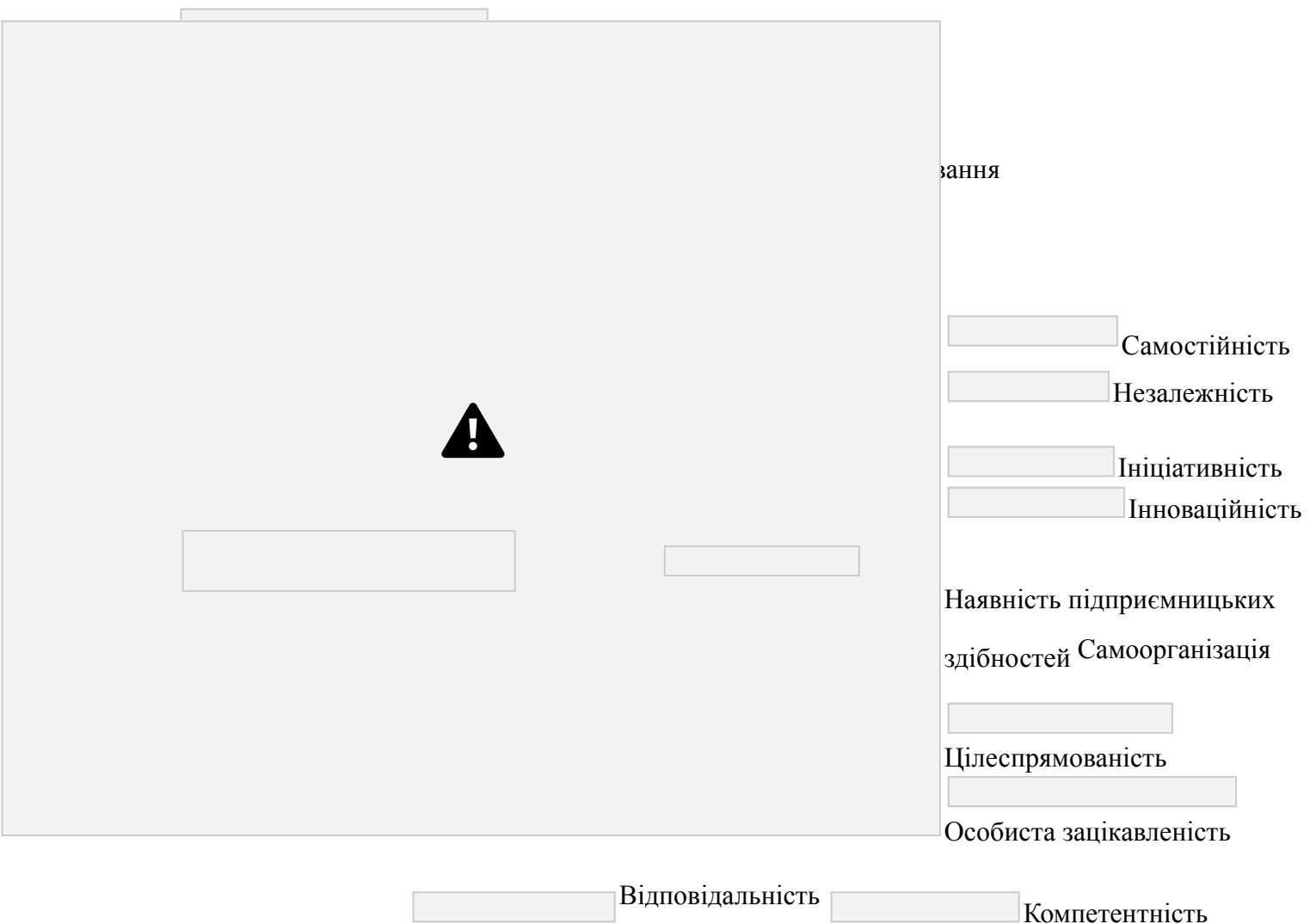
Джерело: власні дослідження.

Підприємництво на сільських територіях активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, впливаючи на його розвиток. Середовище функціонування підприємницької діяльності відіграє роль стимулюючого фактора, сприяючи її формуванню та підвищенню рівня активності. Зокрема, воно впливає на

розвиток трудового потенціалу, підприємницького клімату та рівня якості життя у сільській місцевості. Водночас підприємництво визначає економічний, соціальний та екологічний розвиток сільських територій.

16

Сільське підприємництво має низку характерних особливостей, серед яких самостійність, ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність, підприємницькі здібності, гнучкість, ризиковість, незалежність, інноваційність, самоорганізація, компетентність, особиста зацікавленість та мобільність. У сучасних умовах важливим чинником успішного функціонування підприємництва є поєднання принципів маркетингового управління з класичними ознаками підприємницької діяльності. Відтак, доцільно доповнити перелік характеристик підприємництва маркетинговою спрямованістю (рис. 1.4).

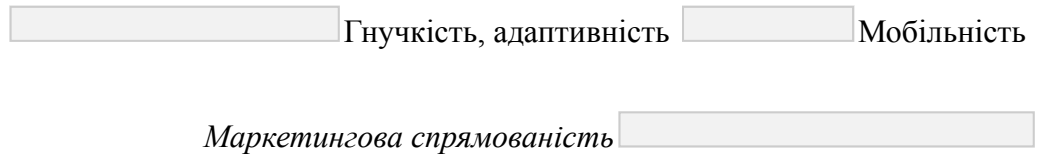

Рис. 1.4. Ознаки підприємництва на сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

У межах дослідження підприємницької діяльності в сільській місцевості важливе значення має визначення принципів і критеріїв, яким мають

17

відповідати суб'єкти бізнесу, що функціонують у даному середовищі (рис. 1.5). До основних принципів розвитку сільського підприємництва належать: самостійність, інституційна визначеність, інноваційна спрямованість, соціальна орієнтованість і здатність до адаптації.

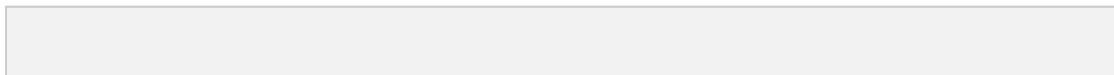

КРИТЕРІЇ

Розвиток сільськогосподарських та несільськогосподарських видів діяльності

Соціальна та екологічна відповідальність бізнесу

Можливість реалізації підприємницьких ідей та задумів

Рис. 1.5. Комплекс критеріїв ідентифікації підприємництва в сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

Серед головних критеріїв виокремлюють: локалізацію виробничої бази на сільських територіях, залучення місцевого населення до виробничого процесу, диверсифікацію напрямів діяльності, а також високий рівень соціальної та екологічної відповідальності та реалізацію креативних ініціатив підприємців.

Підприємницький потенціал не обмежується лише активною участю в економічних процесах – він тісно пов'язаний з рівнем освіти, практичним досвідом, знаннями та уміннями. Водночас самоорганізація виступає одним із ключових чинників ефективного виконання підприємницької ролі. Вагому роль у формуванні підприємництва на селі відіграють неформальні інституції – господарський досвід, культурні особливості та традиції, що склалися у певному регіоні.

Беручи до уваги ці аспекти, а також виклики сучасності та посилення

18

євроінтеграційних тенденцій, актуалізується потреба у комплексному аналізі організаційно-економічної основи розвитку підприємництва в сільській місцевості як одного з ключових чинників формування підприємницького середовища.

1.2. Організаційно-економічні основи розвитку підприємництва на сільських територіях

Сьогодні розвиток України вказує на необхідність пошуку нових механізмів та інструментів, що сприятимуть якісним і кількісним змінам в економіці на всіх рівнях. Одним із перспективних напрямів є розвиток підприємництва у сільській місцевості. В умовах поширення агрохолдингових структур воно залишається основою традиційних форм зайнятості. Водночас недостатнє дослідження питань організації та ведення бізнесу у сільській місцевості створює значні перешкоди для ефективної реалізації підприємницької політики. Це, у свою чергу, ускладнює отримання максимальних економічних, соціальних та екологічних ефектів, а також реалізацію конкурентних переваг окремих підприємств.

Підприємницькі формування відіграють ключову роль у розвитку сільської економіки, забезпечуючи соціальну стабільність та сприяючи формуванню громадянського суспільства. Їхній вплив на сільські території має такі аспекти:

1. Підприємницька діяльність забезпечує доходи для місцевого населення, що сприяє підвищенню рівня життя та добробуту сільських жителів.
2. Бізнес є джерелом наповнення місцевих бюджетів сільських громад.
3. Підприємництво вирішує проблему продовольчого забезпечення населення, сприяючи загальній продовольчій безпеці.
4. Агробізнес підтримує переробку сільськогосподарської продукції, заготівлю сировини, ремонт сільськогосподарської техніки та надання

різноманітних послуг [31, с. 62].

Орієнтація на розширення аграрного виробництва та розвиток сільської інфраструктури поступово змінюється на нову парадигму соціально

економічного розвитку. В її основі – усвідомлення сільськими громадами значущості просування конкурентних переваг своїх територій і готовність активно долучатися до процесів сільського розвитку та забезпечення його стабільності, що створює сприятливі умови для започаткування та ведення бізнесу [70, с. 75].

Як зазначає Б. Ковалюк, ефективне просування підприємництва в сільській місцевості потребує впровадження адекватних організаційно правових механізмів. Передусім це стосується формування і реалізації державної політики підтримки підприємництва з регіональною специфікою, впливу інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки та глобальних трансформацій [36, с. 110–134]. Водночас система підтримки підприємницької діяльності має базуватися на комплексному підході, який враховує соціокультурні, просторові та економічні характеристики регіонального середовища. Серед ключових аспектів вирізняються: фокус на підтримці підприємців, постійне вдосконалення відповідних механізмів із урахуванням ринкових змін, а також розробка заходів на засадах ефективності, справедливості, пропорційності та стабільності.

Організаційно-економічний механізм розвитку підприємництва у сільській місцевості має насамперед стимулювати інновації. Інноваційна діяльність має бути спрямована на саморозвиток і самопідтримку, що досягається шляхом створення системи стимулювання підприємців, яка забезпечує безперервну мотивацію до ведення бізнесу.

Ключову роль у цьому механізмі відіграє фінансування як один із основних економічних інструментів. Сучасне господарське середовище вимагає впровадження інноваційних підходів до фінансової підтримки підприємництва, які б не лише забезпечували ефективне функціонування бізнесу в поточному режимі, а й сприяли виявленню та усуненню стратегічних викликів, що постають перед підприємцями.

У сучасних умовах суб'єкти підприємницької діяльності, особливо малий та середній бізнес, стикаються з обмеженими можливостями для

стратегічного зростання, оскільки їхній потенціал у економіці залишається нереалізованим. Через невеликі обсяги виробництва та обмежені потужності такі підприємства практично не можуть конкурувати у тендерних закупівлях. На цю проблему звертають увагу багато дослідників [43; 50; 57; 69; 71; 82; 87].

На думку науковців, розв'язання цієї проблеми можливе через налагодження ефективної взаємодії між представниками малого й середнього бізнесу на регіональному рівні. Одним із перспективних інструментів такої взаємодії є створення підприємницьких мереж, метою яких виступає забезпечення учасників замовленнями в межах спільних ініціатив, формування єдиної ресурсної платформи для зниження витрат, акумулювання знань, розподіл ризиків між партнерами й підвищення прибутковості завдяки синергетичному ефекту мережевої співпраці. Такий ефект обумовлений системними особливостями новоутвореної структури, що виступає як складна, відкрита й динамічна система з нелінійною логікою розвитку, багаторівневими інституційними формами та багатогранними взаємозв'язками.

Водночас подібний підхід має і певні недоліки. Зокрема, існує ризик послаблення впливу формальних інститутів і інституцій, які відіграють важливу роль у підтримці стабільності соціально-економічної системи. Попри це, результати досліджень свідчать, що інституційне середовище залишається визначальним чинником у формуванні стратегічних напрямів розвитку підприємництва та в оцінюванні його результативності [63, с. 8].

Як зазначають М. Малік та О. Шпикуляк, «підприємництво позиціонується в інституційному середовищі як специфічне, спеціалізоване за функціональним призначенням утворення, яке підпадає під дію регуляторних механізмів – конкуренції, ціноутворення, інфраструктури, кооперації, кластеризації, державного управління. Завдання кожного з них унормовані інституціями, визнані державою, суспільством, ринком, і реалізуються вони через інституції – суспільні, ринкові та встановлені державою норми. У контексті підприємництва ці норми розглядаються залежно від їх

регуляторного впливу – прямого державного та опосередкованого регулювання, саморегулювання через ринок, а також внутрігосподарського управління» [56, с. 11].

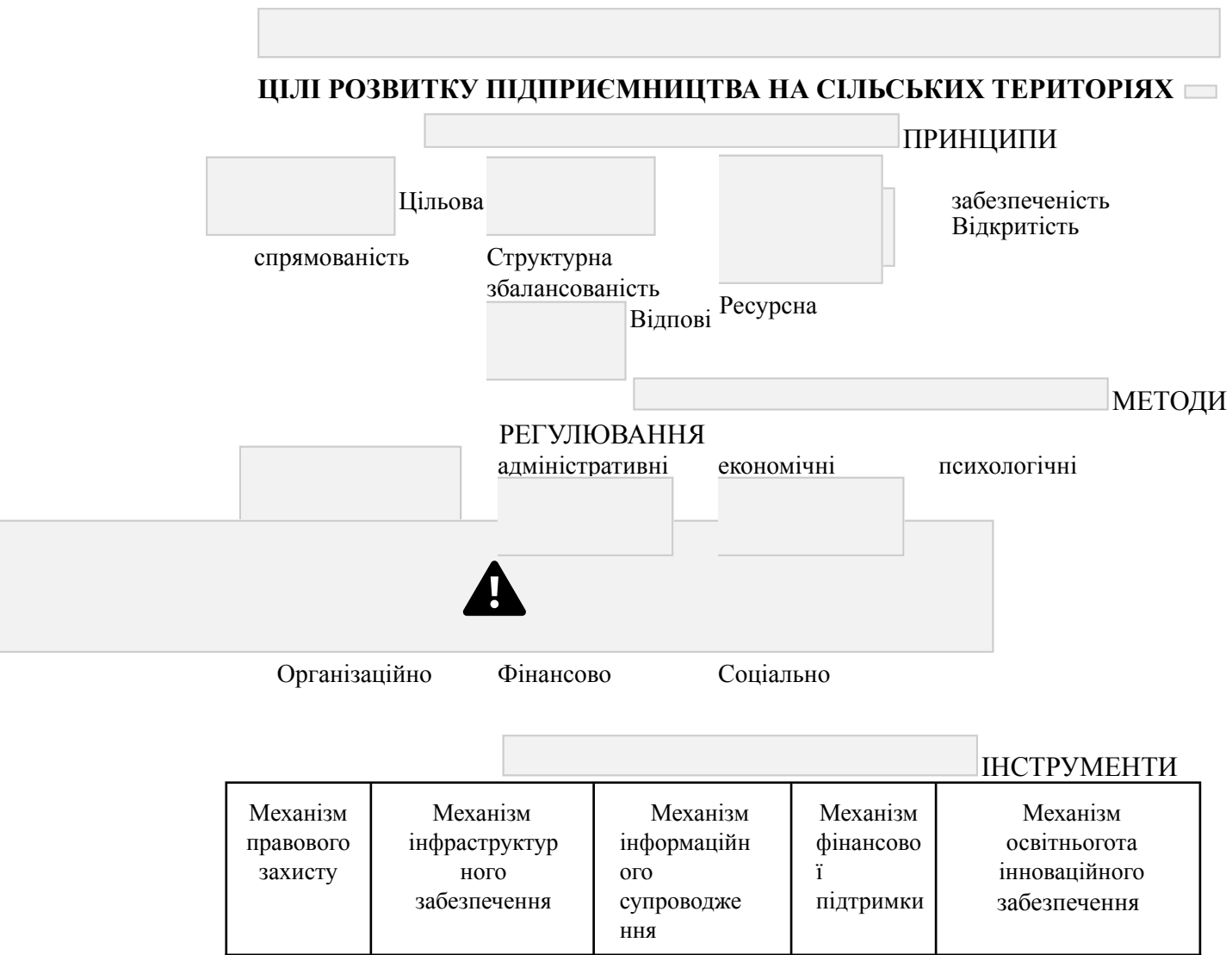
У сучасному українському економічному просторі, як засвідчують численні наукові праці, розвиток підприємницької діяльності зазнає уповільнення внаслідок впливу інституційних обмежень та недосконалої регуляторної політики. Рівень підприємницької активності населення та зміни мотивації до ведення бізнесу випереджають процеси трансформації державних інститутів та інституцій, які вони формують. Водночас спостерігається зростання іміджу та соціального статусу підприємця, підвищення привабливості підприємницької діяльності та самооцінки населення щодо власної здатності займатися бізнесом. Однак через інституційні бар'єри перспективи розвитку підприємництва в Україні населення оцінює негативними оцінками [2, с. 21].

Для створення ефективного механізму розвитку підприємництва, за твердженнями О. Балакірєва та А. Ноура, необхідно поєднати синергетичний та інституційний підходи. Інституційно-синергетична база управління розглядає економічні структури як системи, що визначають внутрішню організацію їхніх складових – від соціально-економічних систем до суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 7–23].

На основі аналізу наукових концепцій і стратегічних положень державної політики розвитку підприємництва в сільській місцевості визначено ключові орієнтири відповідної політики, серед яких: формування конкурентного економічного середовища; стимулювання суб'єктів підприємництва до просування продукції, послуг і результатів інтелектуальної діяльності на ринок; створення сприятливих умов для розгортання підприємницької ініціативи; нарощення кількісного складу підприємницьких одиниць; забезпечення зайнятості сільського населення й розвитку самозайнятості [8; 25; 30; 31; 34; 60].

Реалізація зазначених цілей слугує основою для формування економічних, соціальних та екологічних засад відновлення сільських

територій України. Теоретичне узагальнення тенденцій розвитку підприємництва в умовах загальноекономічної трансформації засвідчує необхідність конструювання організаційно-економічного механізму його активізації на засадах системного підходу. Такий підхід відкриває перспективу прогнозування ефективності взаємодії підприємницьких структур із зовнішнім середовищем і дозволяє моделювати напрями їхнього стратегічного зростання (рис. 1.6).

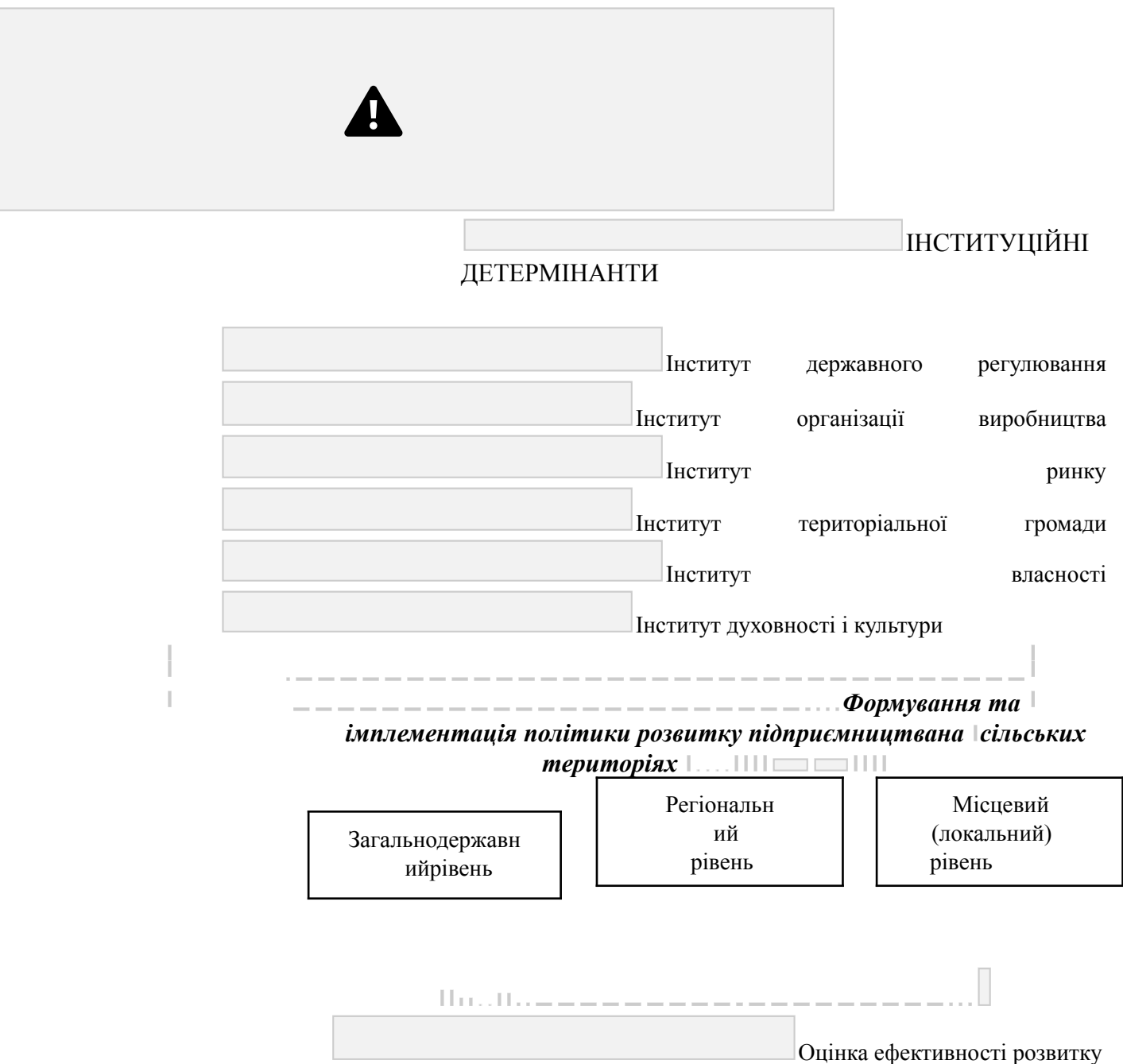

Рис. 1.6. Обґрунтування системного підходу до формування засад розвитку підприємництва на сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

Серед основоположних принципів розвитку підприємництва на сільських територіях виокремлюються структурна збалансованість, цільова спрямованість, відповідальність, відкритість, ресурсна забезпеченість і соціальна орієнтація.

Успішне просування сільського підприємництва зумовлює потребу у

формуванні належного інституційного середовища, застосуванні ефективних інвестиційних і фінансових інструментів стимулювання економічної активності, поглибленні підтримки з боку органів місцевого самоврядування та координації зусиль на міжвладному рівні.

Згідно з положеннями інституційної теорії, підприємницькі структури формуються також з метою використання можливостей, що виникають у межах наявних обмежень. Відтак створення сприятливого інституційного простору та розвиток інноваційних інститутів сприятимуть якісному оновленню підприємницької діяльності, підвищенню технологічного рівня, вдосконаленню організаційної культури, покращенню якості продукції та послуг і стимулюванню впровадження інновацій.

Серед найвагоміших інституційних детермінант розвитку підприємництва у сільській місцевості особливого значення набувають інститути захисту прав власності та забезпечення економічної свободи, що обумовлено їхньою фундаментальною роллю у формуванні середовища підприємницьких можливостей.

Таким чином, формування ефективного механізму розвитку підприємництва на сільських територіях має ґрунтуватися на системному підході та принципах теорії самоорганізації. Це забезпечить мотивацію підприємців до економічно ефективного, інноваційного, соціально та екологічно відповідального господарювання, а також сприятиме підтримці самоорганізації, саморегулювання та самоконтролю. Використання відповідних інструментів та механізмів гарантує високий рівень адаптивності до змін у економічному середовищі, що дозволяє моделювати процеси

24

розвитку сільського підприємництва.

Оскільки підприємництво є важливим чинником відродження сільських територій, вони, у свою чергу, відіграють значну роль у загальному розвитку держави. Тому одне із ключових завдань державної політики є забезпечення сприятливих умов для найефективнішого функціонування суб'єктів

підприємницької діяльності.

Ефективне функціонування підприємництва у сільській місцевості тісно пов'язане з державним регулюванням, яке, у свою чергу, виступає ключовим чинником реалізації підприємницького потенціалу сільського населення. Цей потенціал може бути повною мірою розкритий тільки за наявності належного інституційного середовища, дієвих механізмів державного впливу, а в умовах кризових викликів – через надання суттєвої державної підтримки. Така ситуація вимагає узгодженої взаємодії між підприємницьким середовищем і державними структурами.

У подальшому розвиток сільських територій України напряму залежатиме від результативної співпраці між органами влади, місцевими громадами та населенням [43, с. 148]. Система державного впливу на розвиток підприємництва має не лише гарантувати стійкість і стабільність цього процесу, але й передбачати створення умов для його динамізації, зміцнення конкурентних позицій суб'єктів господарювання та впровадження інноваційних підходів. Водночас в Україні спостерігається недостатня координація між різними гілками влади, громадськими організаціями та підприємницькими об'єднаннями, що ускладнює вирішення нагальних проблем і призводить до накопичення питань, які потребують негайного розв'язання [75, с. 4–6].

Аналіз праці українських дослідників дозволяє визначити основні проблеми розвитку підприємництва у сільській місцевості:

- адміністративний тиск;
- дефіцит обігових коштів та відсутність ефективної ресурсної та фінансово-кредитної підтримки;

25

- складна система оподаткування суб'єктів підприємництва;
- низький рівень підприємницької ініціативи;
- недостатні знання та професійні навички працівників;
- низька продуктивність праці через обмежений доступ до сучасних

технологій;

- недостатнє забезпечення економічною інформацією, зокрема нестача оперативних даних про ринки збуту та ціни на сільськогосподарську продукцію [14; 18; 26].

Наявні проблеми істотно підривають фінансову стабільність як суб'єктів підприємницької діяльності, так і національної економіки в цілому. Це зумовлює необхідність вдосконалення державної політики у сфері підтримки підприємництва, зокрема шляхом розширення доступу до фінансових ресурсів, масштабування господарської діяльності, зміцнення ліквідності, фінансової стійкості та платоспроможності підприємницьких структур.

Правові засади державного впливу на підприємницьку сферу закріплено у вітчизняному законодавстві. Згідно зі статтею 48 Господарського кодексу України, держава гарантує рівний доступ усіх суб'єктів підприємництва – незалежно від форми власності чи організаційно-правової моделі бізнесу – до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів [15].

Державна підтримка підприємництва здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади та іншими державними установами. Водночас окремі регіони мають можливість адаптувати загальні принципи державної підтримки до специфічних умов функціонування місцевого бізнесу. Законодавство також надає органам місцевого самоврядування право регулювати окремі аспекти діяльності підприємств, визначати галузеві пріоритети розвитку, створювати спеціальні фонди підтримки та шукати додаткові джерела фінансування.

На сучасному етапі розвитку економіки України стимулювання підприємницької діяльності є одним із пріоритетів державної політики. Для

26

цього були ухвалені та впроваджуються:

- закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і

середнього підприємництва в Україні» [74], «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [76], «Про підтримку малого підприємництва» та інші;

- розпорядження Кабінету Міністрів України, зокрема «Про утворення територіальних органів Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва» та «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року»;

- регіональні та місцеві програми підтримки малого й середнього бізнесу, включаючи заходи для розвитку підприємництва у сільській місцевості [27; 40; 72; 76; 78–81] та інші.

Крім того, законодавче забезпечення підприємництва доповнюється стратегічними та програмними документами. Зокрема, Стратегія сталого розвитку України до 2030 року враховує основні положення нормативно правових актів, що впливають на розвиток малого та середнього бізнесу.

У рамках активізації державної політики регулювання підприємницького сектора було здійснено низку позитивних змін, зокрема: – удосконалення дозвільних процедур та реєстрації речових прав на майно;

- спрощення процесів відкриття та закриття бізнесу;
- покращення доступу до адміністративних послуг;
- зменшення податкового навантаження;
- скорочення прямого адміністративного контролю за діяльністю підприємств;
- реформування сфери надання адміністративних послуг;
- розвиток інфраструктури для фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, маркетингової, кадрової, консультативної та освітньої підтримки підприємців [89; 90].

Для розробки пропозицій з вдосконалення регулювання

27

підприємницької діяльності на сільських територіях України доцільно детальніше вивчити міжнародний досвід. У багатьох розвинених країнах

також спостерігається занепад сільських регіонів, проте ефективна державна та регіональна політика сприяє стабілізації ситуації та вирішенню проблем шляхом диверсифікованого стимулювання розвитку територій, насамперед через підтримку бізнесу [45, с. 30].

Світова практика показує, що державна підтримка підприємництва може відрізнятися за такими критеріями:

- Рівень підтримки (макро- та мікрорівень);
- Термін реалізації (короткострокова, середньо- та довгострокова);
- Характер впливу (прямий або непрямий);
- Універсальність (селективна або горизонтальна);
- Сфера державної підтримки охоплює підприємства різних форм власності та організаційно-правових моделей, усі типи економічної активності, а також інноваційно-орієнтовану та експортну діяльність, включаючи інфраструктурні об'єкти.

Серед провідних інструментів державної підтримки вирізняються: надання дотацій, субвенцій, компенсацій відсоткових ставок за кредитними зобов'язаннями, реалізація державних закупівель, застосування податкових пільг, а також гарантування кредитів [71, с. 112; 2, с. 20–21].

Формування ефективного механізму взаємодії між органами державної влади, підприємницькими суб'єктами сільської місцевості та територіальними громадами має ґрунтуватися на комплексних, ціннісних і інституційно обґрунтованих засадах.

- Соціальне партнерство – свобода об'єднання, багаторівневе співробітництво, добровільне прийняття зобов'язань;
- Результативність – орієнтація на досягнення запланованого ефекту;
- Субсидіарність – обґрунтованість дій владних структур щодо розподілу ресурсів з урахуванням інтересів кінцевих споживачів;
- Легітимність – визнання владних рішень громадянами та їхнє право

на управління соціально-економічними процесами.

Крім того, ефективне функціонування механізму взаємодії державних органів та підприємницьких структур потребує належної координації. Вона має здійснюватися системно та одночасно на всіх рівнях, що дозволить узгодити пріоритети взаємодії з урахуванням потреб конкретних сільських громад.

Для забезпечення ефективності такого механізму необхідно розробити відповідне інституційне забезпечення, яке гарантуватиме дотримання принципів взаємодії. Доцільним є створення спеціалізованих постійних комісій на відповідних рівнях, які займатимуться підготовкою нормативно правових ініціатив, усуненням розбіжностей між учасниками взаємодії, обґрунтуванням напрямів партнерства, контролем та координацією програм і проєктів.

29

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

2.1. Актуальні напрями розвитку підприємницької діяльності в Україні

Сучасне підприємництво в Україні стикається з необхідністю розв'язання складних і часто суперечливих завдань, що обумовлені багатоманітністю соціальних інтересів різних груп населення. В умовах економічної нестабільності ці виклики посилюються, що зумовлює активний пошук ефективних механізмів подолання кризових явищ. Такий пошук передусім орієнтований на створення сприятливого інституційного середовища, здатного стимулювати підприємництво як стратегічний драйвер економічного зростання. Одночасно зростають і вимоги до підприємницьких суб'єктів, яким належить не лише реалізовувати власні економічні інтереси, а

й виконувати соціально значущі функції.

Значення підприємницької діяльності для національної економіки зумовлене її потенціалом забезпечувати макроекономічну динаміку та стійкість державного розвитку. У правовому полі України суб'єктами господарювання визнаються економічні агенти, які здійснюють господарську діяльність, володіють господарською правосуб'єктністю, мають відокремлене майно та несуть відповідальність у межах цього майна [15, стаття 55].

За інформацією Державної служби статистики України, у 2024 році структура підприємницького сектора характеризувалася переважанням малих підприємств – 94,45 % загальної кількості, тоді як середні становили 4,43 %, а великі – лише 0,12 % (рис. 2.1). Протягом аналізованого періоду ці пропорції залишалися стабільними, утім спостерігається тенденція до скорочення кількості великих підприємств, що свідчить про диспропорційність розвитку

30

підприємницького середовища та недостатню ефективність його інституційного забезпечення. Це актуалізує необхідність створення належних організаційно-економічних умов для стабільного функціонування підприємництва.

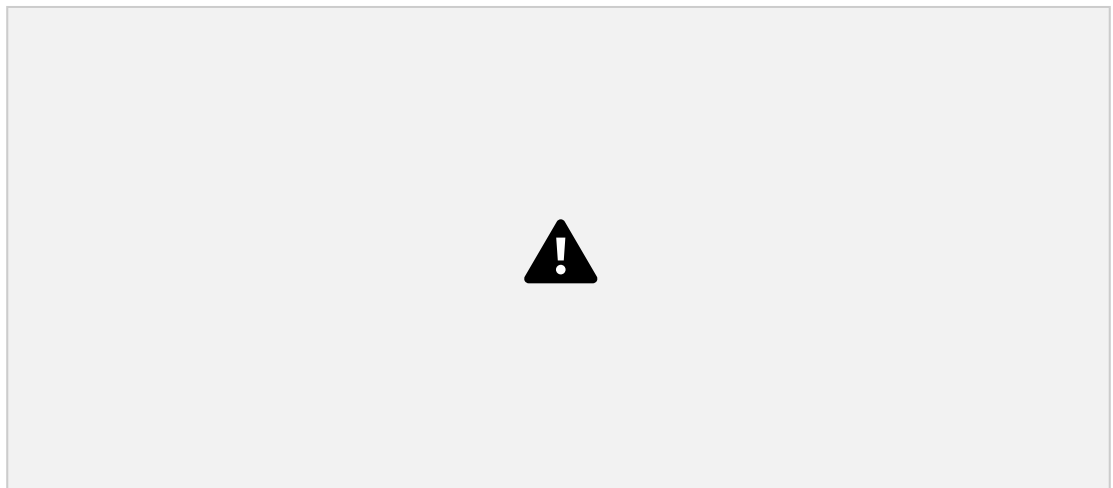

Рис. 2.1. Кількість підприємств за розмірами у відсотках до загальної кількості підприємств, 2024 р.

Джерело: побудовано за даними [19].

У світлі посилення конкуренції та зростаючої волатильності ринку,

кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення у 2024 р. становила 458 одиниць – що на 97 % менше порівняно з 2015 роком. Водночас середній рівень цього показника залишився практично незмінним, що свідчить про структурну стагнацію малого підприємництва.

Організаційно-економічні умови функціонування малого підприємництва в сільській місцевості залишаються недостатньо сприятливими. Зокрема, податково-митна система, відсутність ефективної державної та банківської підтримки, нестабільність цін на енергоносії та матеріальні ресурси стримують активність сільських громад, які прагнуть реалізувати свій підприємницький потенціал.

Негативна тенденція щодо закриття бізнесу була особливо помітною у 2020 році, зокрема через пандемію COVID-19, а також у 2022 році внаслідок російської агресії. Враховуючи складну ситуацію, що склалася, необхідно

31

визначити стратегічні пріоритети розвитку підприємництва у сільській місцевості.

Упродовж аналізованого періоду в аграрному секторі України було зафіксовано приріст кількості суб’єктів господарювання на 3,2 % (табл. 2.1). Згідно з наведеними статистичними даними, фермерські господарства виступають основною організаційною формою малого та середнього аграрного бізнесу, продовжуючи залишатися домінантною моделлю підприємництва у сільськогосподарському виробництві. Водночас останні роки позначені негативною динамікою – зменшенням чисельності фермерських господарств. Це свідчить про актуальність формування сприятливого підприємницького клімату, який би стимулював розвиток фермерства й зміцнював конкурентні позиції національного агробізнесу.

Таблиця 2.1

Суб’єкти підприємницької діяльності у сільському господарстві України

Організаційно-правова форма підприємств	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	одиниць	у % до загаль	одиниць	у % до загаль	одиниць	у % до загаль

		ної кілько сті		ної кілько сті		ної кілько сті
Господарські товариства	7750	16,8	7721	17,0	8700	18,2
Приватні підприємства	3772	8,2	3627	8,0	3752	7,9
Виробничі кооперативи	674	1,4	569	1,3	738	1,5
Фермерські господарства	33084	71,6	32303	71,2	33682	70,6
Державні підприємства	228	0,5	241	0,5	222	0,5
Підприємства інших форм господарювання	691	1,5	891	2,0	603	1,3
Всього	46199	100,0	45379	100,0	47697	100,0

Джерело: побудовано за даними [19].

Розвиток підприємництва, у свою чергу, здатен підвищити роль аграрного сектору в забезпеченні продовольчої безпеки країни. У межах структури малого та середнього підприємництва за видами економічної діяльності провідними залишаються оптова і роздрібна торгівля, а також сфера послуг, які в сукупності забезпечують 28 % обсягу реалізованої продукції. Натомість частки промисловості (12,7 %), сільського господарства

32

(13,1 %) та будівництва (9,3 %) є відносно незначними.

Оцінка умов ведення підприємницької діяльності в Україні потребує детального аналізу. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародний проєкт *Doing Business*, який досліджує розвиток підприємницьких структур, легкість започаткування та ведення бізнесу [94]. Методика оцінювання базується на аналізі комплексу ключових індикаторів, серед яких: започаткування підприємницької діяльності, оформлення прав власності, офіційне працевлаштування персоналу, податкове навантаження, рівень

інвестиційної привабливості, ефективність механізмів захисту прав інвесторів та процедурна складність укладання господарських договорів [94].

На основі рейтингу *Doing Business* кожна країна самостійно визначає, які регуляторні заходи необхідно впровадити для забезпечення успішного розвитку підприємницького середовища. В Україні показники, що характеризують умови ведення бізнесу, залишаються порівняно низькими у порівнянні з країнами-партнерами у зовнішньоекономічній діяльності, проте демонструють позитивну динаміку. Це стало можливим завдяки реалізації низки реформ, зокрема:

- скасування вимоги надання нотаріально завірених установчих документів для реєстрації підприємств;
  - зниження вимог до розміру статутного капіталу;
  - запровадження електронної реєстрації суб'єктів господарювання;
  - встановлення адміністративної відповідальності за порушення реєстраційних процедур;
  - скасування свідоцтва про державну реєстрацію підприємця;
  - запровадження модельних статутів, що спростили процедуру реєстрації;
  - скорочення строку державної реєстрації до двох днів [94].
- З метою покращення умов ведення бізнесу та підвищення рейтингових позицій України у глобальному індексі *Doing Business*, Міністерство економічного розвитку і торгівлі у співпраці з Офісом ефективного

33

регулювання розробили дорожню карту реформ, спрямовану на підтримку підприємницької діяльності. Зазначені ініціативи були схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України та орієнтовані на забезпечення входження держави до числа двадцяти найпривабливіших країн для ведення бізнесу за класифікацією Світового банку [73].

Важливою передумовою розвитку малого та середнього підприємництва є наявність функціональної інфраструктури бізнес-підтримки, яка впродовж останніх років демонструє тенденцію до

активного розширення. До ключових інфраструктурних елементів належать: страхові компанії та їхні філії, підприємницькі об'єднання, аудиторські компанії, консультативно

інформаційні служби, інвестиційні й інноваційні фонди, кредитні спілки, біржові структури, бізнес-центри, а також фонди підтримки підприємництва та фермерства.

Станом на 2024 рік в Україні функціонували бізнес-інкубатори, технопарки, лізингові центри, небанківські фінансово-кредитні інституції, численні фонди підтримки підприємництва, а також консалтингові та інформаційні агентства [21–23] (рис. 2.2).

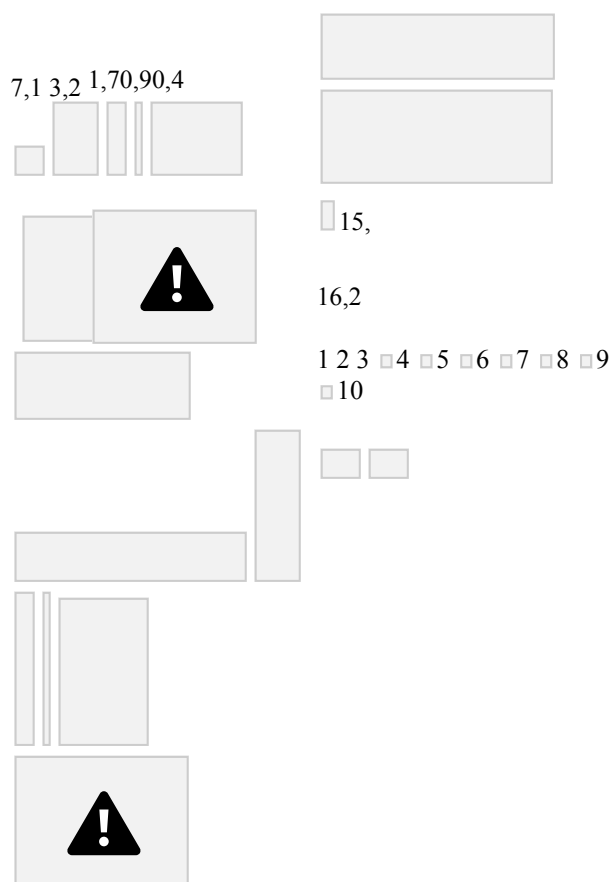

Рис. 2.2. Об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва

Примітка: 1 – громадські організації та об'єднання підприємців, 2 – страхові компанії та їх відділення, 3 – аудиторські фірми, 4 – інформаційно-консультативні установи, 5 – громадські приймальні, 6 – кредитні спілки та їх відділення, 7 – біржі, 8 – інвестиційні, інноваційні фонди і компанії, 9 – бізнес-центри, 10 – фонди підтримки підприємництва, фермерства

Джерело: побудовано за даними [19; 21-23].

У межах Чернівецької області у 2024 році також діяли різнопрофільні

об'єкти інфраструктурної підтримки, включаючи лізингові й бізнес-центри, кредитні спілки, місцевий фонд підтримки підприємництва, інвестиційні та інноваційні компанії й фонди, професійні консалтингові, аудиторські та юридичні фірми, представництва страхових компаній, громадські об'єднання підприємців, приймальні громадян і «гарячі лінії» [38, с. 5].

Для налагодження співпраці між бізнесом і науковою спільнотою, а також для поширення знань у сфері інновацій в Україні створюються центри сприяння реалізації підприємницьких ідей. Чернівецька область не є винятком – тут діє центр інноваційного розвитку. Основні напрями його діяльності включають презентацію науково-дослідного та інвестиційного потенціалу регіону, проведення засідань з питань інвестиційно-інноваційного розвитку, а також організацію ділових зустрічей з іноземними інвесторами [22; 24].

Чернівецька обласна адміністрація, обласна рада спільно з регіональною радою підприємців та громадською радою регулярно обговорюють проблемні питання, що стримують розвиток підприємництва в регіоні (рис. 2.3).

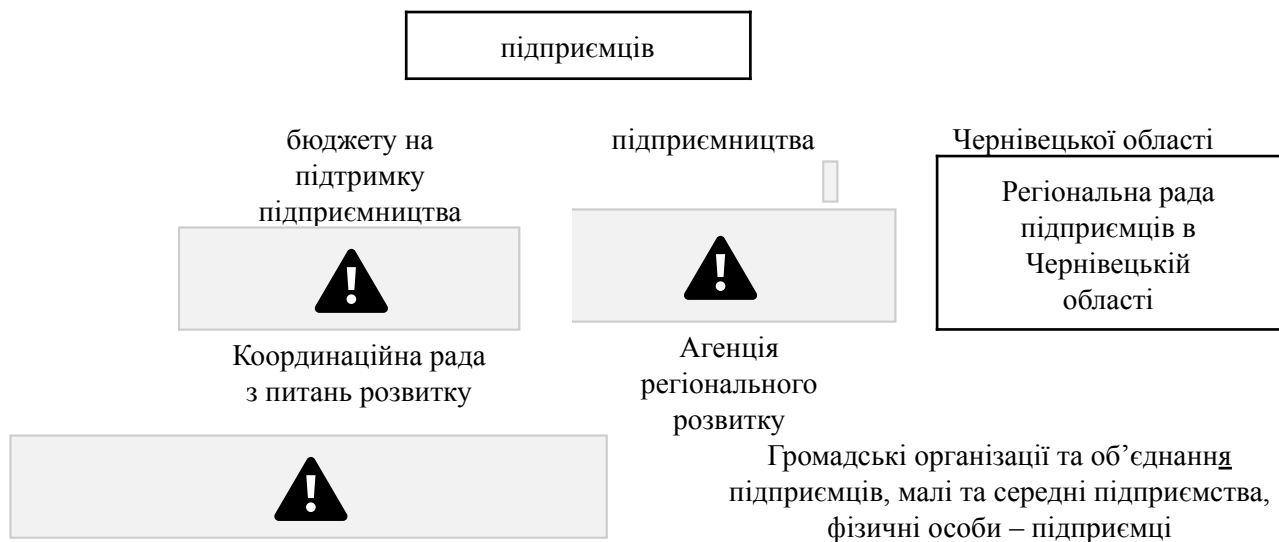

Рис. 2.3. Інфраструктурна підтримка розвитку підприємництва в Чернівецькій області

35

Для забезпечення прозорості та ефективності державних закупівель для підприємств в області функціонує електронна система *ProZorro*. Аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в Україні дав змогу визначити низку проблем, що стримують його подальше зростання. Фактори, які чинять негативний вплив на розвиток підприємницької діяльності, поділяються на екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні). Зовнішні обмеження здебільшого пов'язані з недосконалістю регуляторного середовища та включають такі проблеми:

- недостатня ефективність роботи інфраструктурних об'єктів підтримки бізнесу, що ускладнює стартову діяльність підприємців через брак знань та управлінського досвіду;
- високі процентні ставки за банківськими кредитами для представників малого та середнього бізнесу;
- відсутність стимулів для впровадження інновацій;
- обмежені можливості довгострокового кредитування;
- недостатня ефективність роботи дозвільних центрів;
- низький рівень залучення суб'єктів підприємництва до виробничої

сфери;

- нестабільність податкового законодавства;
- недостатнє фінансування районних та міських програм підтримки малого бізнесу [39; 39].

Серед внутрішніх проблем підприємництва ключовими є:

- низький рівень заробітної плати у секторі малого бізнесу;
- недостатня кваліфікація кадрів, зайнятих у підприємницькій сфері, або тих, хто планує започаткувати власну справу;
- відсутність управлінського досвіду у сфері бізнесу [38; 39]. Попри існуючі труднощі, розвиток підприємницького середовища в Україні має й позитивні зрушення. Зокрема, були впорядковані процедури перевірки суб'єктів підприємництва, спрощено механізм отримання

36

дозвільних документів, а також створено Єдиний державний реєстр фізичних і юридичних осіб – підприємців.

Таким чином, розвиток підприємницького середовища є важливим фактором економічного зростання країни. Водночас його динаміка супроводжується низкою об'єктивних і суб'єктивних викликів. З огляду на це, першочергове значення має підтримка малого та середнього бізнесу, адже саме він є основою для сталого розвитку сільських територій.

Необхідність розвитку бізнесу у сільській місцевості обумовлена його значною роллю у вирішенні соціально-економічних завдань. В умовах нестабільності підприємницька діяльність у сільських регіонах набуває особливого значення, адже сприяє розвитку конкурентного середовища, зниженню рівня безробіття, створенню додаткових робочих місць, формуванню середнього класу та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Нині на регіональному рівні активно реалізуються заходи щодо підтримки підприємництва шляхом розробки програм розвитку малого та середнього бізнесу з урахуванням специфіки та пріоритетів регіонів. Регіональні та місцеві програми спрямовані на створення сприятливих умов

для розвитку підприємницької діяльності, підвищення економічних показників, підтримку пріоритетних галузей та забезпечення зайнятості населення.

Аналіз тенденцій розвитку малого та середнього підприємництва в Чернівецькій області засвідчує їх істотну роль у формуванні соціально економічного потенціалу регіону. Динаміка показників у цьому сегменті економіки свідчить про наявність позитивних зрушень і стабільне зростання.

Суб'єкти малого та середнього бізнесу здійснюють діяльність у різних сферах, зокрема промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі, сільському господарстві, операціях із нерухомим майном, будівництві та інших галузях.

Важливим показником підприємницької активності є динаміка зростання кількості суб'єктів господарювання. Аналіз підприємницької діяльності у Чернівецькій області свідчить про позитивну тенденцію –

37

збільшення кількості суб'єктів бізнесу на 109,3 %.

Поряд із позитивною динамікою кількісних показників фіксуються і якісні зміни у структурі підприємництва, зокрема зростання частки фізичних осіб – підприємців: з 88,2 % до 88,7 %. Така тенденція свідчить про зростаючу залученість населення у процес формування підприємницького середовища.

Розвиток малого та середнього підприємництва в сільській місцевості має виразну соціально-економічну складову, оскільки сприяє покращенню ситуації на ринку праці. Так, відповідно до аналітичних даних, у 2024 році в малих і середніх підприємствах аграрної сфери було зайнято 21,4 тис. працівників, що становило 19 % загальної чисельності найманих працівників підприємств, установ та організацій області.

Попри загальну негативну тенденцію скорочення кількості малих і середніх підприємств у сфері агробізнесу, внаслідок воєнних подій, спостерігається деяке збільшення кількості працівників у розрахунку на одне підприємство. Це вказує на зниження рівня безробіття та розширення

можливостей працевлаштування в сільській місцевості.

За досліджуваний період спостерігаються позитивні зміни в оплаті праці працівників малого та середнього бізнесу, що підтверджується значним зростанням рівня заробітної плати. Така тенденція обумовлена підвищенням прожиткового мінімуму й мінімальної зарплати.

Результати проведеного аналізу свідчать про зростання рівня продуктивності праці на малих і середніх підприємствах аграрного сектору. Зазначена позитивна динаміка зумовлена не лише інтенсифікацією трудових процесів, а й впровадженням сучасних технологій виробництва, підвищенням кваліфікаційної підготовки працівників, стимулюванням їхнього творчого потенціалу та покращенням загальної якості трудової діяльності.

Необхідною складовою функціонування бізнесу у сільській місцевості є оцінка його значущості для економіки регіону. За аналізований період спостерігається поступове покращення фінансових результатів підприємств аграрного сектора до оподаткування. Дослідження свідчать про поступову

38

стабілізацію діяльності сільськогосподарських підприємств, що є позитивним фактором для бізнес-структур, які раціонально поєднують технологічну, фінансово-економічну, соціальну та екологічну політику.

Крім того, зростання фінансових показників агропідприємств підвищує їх інвестиційну привабливість, конкурентоспроможність та створює передумови для подальшого розвитку.

Аналіз фінансових показників діяльності суб'єктів підприємництва Чернівецької області дозволяє визначити проблемні аспекти та розробити заходи для їх мінімізації. Фінансово-економічні результати діяльності малого та середнього бізнесу свідчать про зростання обсягів чистого доходу від реалізації продукції на 76,5 %, що демонструє активний розвиток виробничих потужностей підприємств.

Розвиток ринкової економіки України супроводжується збільшенням підприємницької активності у всіх секторах. Одним із перспективних

напрямів створення конкурентного середовища є стимулювання підприємництва через податкові механізми. Водночас важливу роль у розвитку сільських територій відіграють податкові надходження від бізнесу, які формують основне та стабільне джерело доходів місцевих бюджетів.

З метою підтримки малого та середнього підприємництва Чернівецька обласна рада ухвалила *Комплексну програму розвитку малого та середнього підприємництва у Чернівецькій області*.

Відповідно до *Комплексної програми розвитку малого та середнього підприємництва в Чернівецькій області* [38], для забезпечення ефективного функціонування підприємницького середовища передбачено низку заходів, зокрема:

- створення сприятливих умов для започаткування та ведення бізнесу; • підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур; • активізацію співпраці між закладами вищої освіти, науковими установами та бізнесом;

- впровадження механізмів підтримки інноваційної діяльності;

39

- розвиток інфраструктури підтримки підприємництва шляхом консолідації зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування та підприємницьких об'єднань.

Ці заходи спрямовані на стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку регіону та покращення рівня життя населення [38, с. 4–5]. У межах реалізації програми особлива увага приділяється фінансовій підтримці малого бізнесу. Під час конкурсного відбору підприємницьких проєктів експертна рада визначає такі пріоритетні критерії: соціальна орієнтованість, економічна ефективність та інноваційний потенціал. За час дії програми передбачається реалізація проєктів у таких напрямках:

- ресурсна та інформаційна підтримка малого бізнесу;
- професійне навчання та підвищення кваліфікації кадрів; • розвиток інфраструктури підтримки підприємництва [38]. Таким чином, цільове

використання державних коштів у підприємницькій діяльності сприятиме формуванню ефективних бізнес структур у сільській місцевості та розвитку різних форм зайнятості. Для виявлення ключових чинників, що впливають на стратегічний розвиток підприємництва в сільській місцевості Чернівецької області, було застосовано методологію SWOT-аналізу, яка є одним із базових інструментів стратегічного планування та управління (табл. 2.2).

Отримані результати дали змогу сформулювати основні стратегічні орієнтири розвитку підприємницької активності в регіоні. Зокрема, стимулювання підприємництва передбачає концентрацію зусиль у чотирьох пріоритетних напрямках.

Аналіз взаємозв'язку сильних сторін (S) та можливостей (O) свідчить про доцільність реалізації стратегії сталого розвитку, що включає не лише залучення інвестицій та вдосконалення інфраструктури підтримки бізнесу, а й розширення ринкових можливостей через розвиток інновацій, альтернативних та екологічно орієнтованих форм господарювання.

40

Таблиця 2.2

SWOT-аналіз розвитку підприємництва на сільських територіях Чернівецької області

Характеристика	Зовнішні чинники	
	<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>

В н у л т р і ш н і ч и н н и к и	С и л ь ні с т ор о н и (S)	1) розвиток транспортної та прикордонної інфраструктури; 2) фінансування з місцевого бюджету регіональних програм підтримки малого підприємництва; 3) наявність ресурсної бази та незадіяних виробничих приміщень; 4) розвиток альтернативних, екологоощадних методів господарювання	1) поширення системи консультування та дорадництва; 2) поступовий розвиток інфраструктури підтримки підприємництва; 3) залучення коштів з держбюджету на регіональні інвестиційні проекти; 4) підвищення ролі громадських об'єднань підприємців у захисті інтересів підприємців; 5) можливість виходу на міжнародні ринки за рахунок членства України в СОТ	1) висока вартість кредитів; 2) наявність адміністративних бар'єрів у сфері підприємництва в сільській місцевості; 3) недосконале оподаткування та недостатність спеціальних податкових пільг для підприємців; 4) відсутність дієвих механізмів взаємодії малого, середнього та великого підприємництва; 5) низька соціальна відповідальність суб'єктів сфери підприємництва; 6) низька купівельна спроможність населення; 7) нестабільна політико економічна ситуація в країні.
	С ла бк і с т ор о н и (W)	1) висока вартість енергетичних та виробничих ресурсів; 2) забруднення значної частини земель у наслідок аварії на ЧАЕС; 3) відсутність єдиної системи інформаційного забезпечення; 4) недостатній рівень підтримки підприємців на місцевому рівні; 5) низька інвестиційна привабливість регіону щодо іноземних інвестицій; 6) відтік кваліфікованих кадрів за межі області	Очікування: S+O Залучення інвестиційних ресурсів та вдосконалення місцевої інфраструктури підтримки сфери підприємництва Стратегія СТАЛОГО РОЗВИТКУ	Очікування: S+T Диверсифікація видів підприємницької діяльності та створення нових робочих місць, розвиток сільських територій Стратегія ДИВЕРСИФІКАЦІЇ
			Очікування: W+O Покращення інформаційного обслуговування, розвиток кооперативного руху, створення громадських організацій із питань захисту інтересів підприємців Стратегія ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	Очікування: W+T Закриття нерентабельних виробництв, підвищення соціальної відповідальності бізнесу, розвиток малого підприємництва, активізація механізмів стимулювання підприємництва Стратегія САНАЦІЇ

Джерело: власні дослідження.

Окрім цього, дані SWOT-аналізу вказують на високий потенціал формування конкурентоспроможних регіональних кластерів, які можуть забезпечити вихід аграрних підприємств області на міжнародні ринки. Серед

41

ключових переваг Чернівецької області виокремлюється її сприятливе географічне положення, що забезпечує транзитну функцію та близькість до Молдови й Румунії.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що поєднання зовнішніх чинників і внутрішніх потенційних можливостей зумовлює необхідність диверсифікованого розвитку сільських територій. Щоб мінімізувати ризики, притаманні підприємницькій діяльності в регіоні, слід активно використовувати доступні переваги зовнішнього середовища.

2.2. Моніторинг підприємницького середовища на сільських територіях

В умовах динамічних змін у сфері підприємницької діяльності на сільських територіях особливої актуальності набуває проблема забезпечення зайнятості сільського населення. Ефективним засобом розв'язання цього питання є активізація як аграрного, так і неаграрного підприємництва.

З метою аналізу поточного стану та перспектив розвитку підприємництва в Чернівецькій області було здійснено соціологічне дослідження на основі спеціально підготовленої анкети (Додаток А). Опитування охопило мешканців сільських населених пунктів регіону й охоплювало наступні тематичні блоки:

- усвідомлення сутності підприємництва та готовність до започаткування власної справи;

- потенційні напрями підприємницької активності в сільській місцевості;

- чинники, що сприяють або стримують розвиток бізнесу на селі. У дослідженні взяли участь 10 595 респондентів із 601 сільської та селищної ради, що дозволяє вважати результати достатньо репрезентативними для формування узагальнених висновків.

42

В середньому участь брали 18 осіб із кожної громади або 7 представників із кожного сільського населеного пункту.

За віковою структурою більшість опитаних – мешканці віком 35–55 років (60,1 %), молодь до 35 років становить 22,1 %, а особи старше 55 років – 17,8 %. Найбільша кількість респондентів була з Вижницького, Сторожинецького та Кіцманського районів.

Попри те, що підприємницька діяльність у сільській місцевості може значно покращити економічне становище регіону, лише 28,4 % опитаних виявили позитивне ставлення до започаткування бізнесу на селі. Найвищий рівень підтримки демонструє молодь до 35 років – 44,2 % представників цієї вікової групи (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ставлення сільського населення до розвитку підприємництва на сільських територіях Чернівецької області

Варіант відповіді	Респонденти		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овіде й К-ст ь	%	відп овіде й К-ст ь	%	відп овіде й К-ст ь	%	відпов іде й К-ст ^Ь	%
Так	3012	28,4	1035	44,2	1716	26,9	261	13,8
Ні	7583	71,6	1304	55,8	4653	73,1	1626	86,2
Усього	10595	100,0	2339	100,0	6369	100,0	1887	100,0

Джерело: власні дослідження.

Більшість респондентів (71,6 %) не висловлює наміру займатися підприємницькою діяльністю. Водночас 37,2 % мешканців сільських територій, особливо у віковій групі до 35 років, вважають себе підприємницьки здібними та готовими активно долучатися до розвитку своєї громади. Рівень підприємницької активності серед опитаних варіюється залежно від району: частка мешканців, які впевнені у своїй здатності вести бізнес, становить 28,8 % у Сторожинецькому районі та 43,7 % у Вижницькому районі (табл. 2.4).

Аналіз сфер економічної діяльності показав, що найбільша частка опитаних мешканців сільської місцевості (24,4 %) віддає перевагу роботі в

43

аграрному секторі, 20,7 % – у сфері торгівлі, а 14,3 % – у сфері надання послуг.

Таблиця 2.4

Оцінка респондентами готовності сільського населення до створення підприємницьких формувань

Варіант відповіді	Усі респонденти		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	К-сть відповідей	%	К-сть відповідей	%	К-сть відповідей	%	К-сть відповідей	%
Так	3946	37,2	1187	50,7	2368	37,2	391	20,7
Ні	6649	62,8	1152	49,3	4001	62,8	1496	79,3
Усього	10595	100,0	2339	100,0	6369	100,0	1887	100,0

Джерело: власні дослідження.

Водночас такі напрями, як промисловість, транспорт і зв'язок, операції з нерухомістю та фінансова діяльність, сприймаються сільськими жителями як менш перспективні. Крім того, 22,8 % респондентів не виявили

зацікавленості у жодному з представлених в опитуванні видів економічної діяльності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Альтернативні сфери започаткування підприємницької діяльності								
Варіант відповіді	Усі респонденти		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овід еї К-с тЬ	%	відп овід еї К- ст Ь	%	відп овід еї К-ст Ь	%	відп овід еї К-с тЬ	%
Сфера послуг	1518	14,3	387	16,5	921	14,5	210	11,1
Громадське харчування	602	5,7	193	8,3	359	5,6	50	2,7
Сільське господарство	2586	24,4	429	18,3	1648	25,9	509	27,0
Торгівля	2192	20,7	643	27,5	1324	20,8	225	11,9
Будівництво	428	4,0	133	5,7	244	3,8	51	2,7
Транспорт і зв'язок	236	2,2	63	2,7	153	2,4	20	1,1
Промисловість	157	1,5	47	2,0	81	1,3	29	1,5
Операції з нерухомістю	164	1,6	46	2,0	85	1,3	33	1,7
Фінансова діяльність	300	2,8	79	3,4	184	2,9	37	2,0
Інше (не хочуть займатися підприємництвом)	2412	22,8	319	13,6	1370	21,5	723	38,3
Усього	10595	100,0	2339	100,0	6369	100,0	1887	100,0

Джерело: власні дослідження.

Аналіз підприємницької активності у районах Чернівецької області

показав, що переважна більшість мешканців надають перевагу сільському господарству. Водночас частина респондентів висловила зацікавленість у

44

розвитку торгівлі (від 15,3 % до 28,6 % залежно від району) та сфери послуг (від 8,9 % до 18,8 %).

Громадське харчування, зокрема ресторанне господарство, виявилось перспективним для 3,6 % жителів Новоселицького району та 8,5 % Хотинського району.

Найнижчий рівень зацікавленості серед жителів області спостерігається щодо таких видів економічної діяльності, як: будівництво (у межах 2,8–5,5 %), фінансові послуги (1,2–4,9 %), транспорт і зв'язок (0,9–3,9 %), операції з нерухомістю (0,6–3,3 %) та промисловість (0,5–3,0 % залежно від адміністративного району).

Разом з тим, понад 13 % респондентів Герцаївського району і майже 34 % мешканців Глибоцького району не виявили зацікавленості в жодній із запропонованих форм економічної активності, що свідчить про недостатній рівень економічної мотивації або обмежену інформованість населення щодо можливостей підприємницької самореалізації.

У цьому контексті доцільною видається організація центрів розвитку підприємництва на постійній основі при районних центрах зайнятості, які б забезпечували належний рівень інформаційно-консультаційної підтримки та сприяли активізації підприємницьких ініціатив.

Соціологічне опитування також дозволило визначити основні проблеми, що перешкоджають реалізації підприємницьких ініціатив мешканців сільської місцевості. Найбільше занепокоєння викликає висока ризикованість бізнесу (20,0 % респондентів).

Серед інших суттєвих обмежень респонденти виокремили:

- високі кредитні ставки (17,7 %);
- вік (15,3 %) та стан здоров'я (16,4 %) як фактори, що впливають на можливість ведення бізнесу;

- невпевненість у власних підприємницьких здібностях (12,2 %);
- проблеми з оподаткуванням (9,2 %);
- нестача інформації про особливості бізнесу в певній сфері (4,2 %);

45

• слабка підтримка з боку місцевих органів влади (0,7 %). Найбільш вагомими стримувальними факторами стали висока ризикованість (від 16,6 % до 23,8 %) та високі витрати на кредитування бізнесу (від 15,1 % до 19,7 %) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Оцінка респондентами основних перешкод розвитку підприємницької діяльності у Чернівецькій області

Варіант відповіді	Усі респонденти		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овід еї к-с тб	%	відп овід еї к-с тб	%	відп овід еї к-с тб	%	відп овід еї к-с тб	%
Стан здоров'я	1738	16,4	199	8,5	1090	17,1	449	23,8
Вік	1621	15,3	56	2,4	624	9,8	941	49,8
Невпевненість у власних підприємницьких здібностях	1292	12,2	392	16,8	833	13,1	67	3,6
Висока ризикованість	2119	20,0	618	26,7	1376	21,6	125	6,6
Недосконале оподаткування	975	9,2	248	10,3	669	10,5	58	3,1
Висока вартість кредитів	1875	17,7	542	23,3	1197	18,8	134	7,1
Відсутність інформації про можливості створення та	445	4,2	145	6,0	262	4,1	38	2,0

особливості ведення бізнесу								
Перешкоди з боку органів місцевого самоврядування	74	0,7	34	1,6	38	0,6	2	0,1
Інше	456	4,3	103	4,4	280	4,4	73	3,9
Усього	1059 5	100, 0	2339	100, 0	6369	100, 0	188 7	100, 0

Джерело: власні дослідження.

Крім того, 4,3 % мешканців району зазначили, що нестача інформації про можливості створення та особливості ведення бізнесу на селі є перешкодою для започаткування підприємницької діяльності.

У кожному районі близько 1 % потенційних підприємців вказали, що саме органи місцевого самоврядування є стримувальним фактором розвитку їхнього бізнесу.

Опитування дозволило оцінити умови для розвитку підприємництва у сільській місцевості Чернівецької області. Більшість респондентів вважає, що сприяти започаткуванню бізнесу можуть такі заходи: пільгове кредитування (37,6 %), безоплатне навчання основам підприємницької діяльності (23,0 %) та пільгове оподаткування (19,5 %). Водночас 5,8 % опитаних наголосили на

46

важливості проведення просвітницьких заходів для виявлення потенційних підприємців (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Основні чинники, що сприяють організації підприємницької діяльності у сільській місцевості

Варіант відповіді	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овід	%	відп овід	%	відп овід	%	відп овід	%

	єй		єй		єй		єй	
	к-с		к-с		к-с		к-с	
	тб		тб		тб		тб	
Пільгове кредитування	3984	37,6	862	36,9	2374	37,3	748	39,7
Безкоштовне навчання основам бізнесу	2437	23,0	544	23,2	1486	23,3	407	21,5
Консультаційне та інформаційне забезпечення	1049	9,9	270	11,5	625	9,8	154	8,1
Проведення тренінгів та заходів для майбутніх підприємців	615	5,8	144	6,2	375	5,9	96	5,1
Пільгове оподаткування	2066	19,5	442	18,8	1263	19,8	361	19,0
Інше	444	4,2	77	3,4	246	3,9	121	6,6
Усього	10595	100,0	2339	100,0	6369	100,0	1887	100,0

Джерело: власні дослідження.

Рейтинг чинників, що сприятимуть розвитку підприємництва, варіюється залежно від району: від 29,4 % до 41,7 % респондентів підтримують ідею пільгового кредитування для започаткування власної справи. Крім того, 17,8 % мешканців наголошують на необхідності безоплатного навчання для майбутніх підприємців.

На інформаційно-консультаційну підтримку після започаткування бізнесу розраховують 13,7 % підприємців-початківців, тоді як 6,5 % вважають за необхідне проведення заходів для виявлення осіб, які мають підприємницький потенціал.

Одним із ключових факторів розвитку підприємництва є якісне інформаційне забезпечення. Аналіз джерел отримання інформації щодо можливостей започаткування бізнесу та його ведення показав такий розподіл: 39,5 % респондентів віддають перевагу телебаченню, 28,2 % користуються періодичними виданнями, а 11,2 % отримують інформацію з радіо (рис. 2.4).

підвищення кваліфікації (7,3 %) та на загальних зборах мешканців сільських територій (5,0 %).

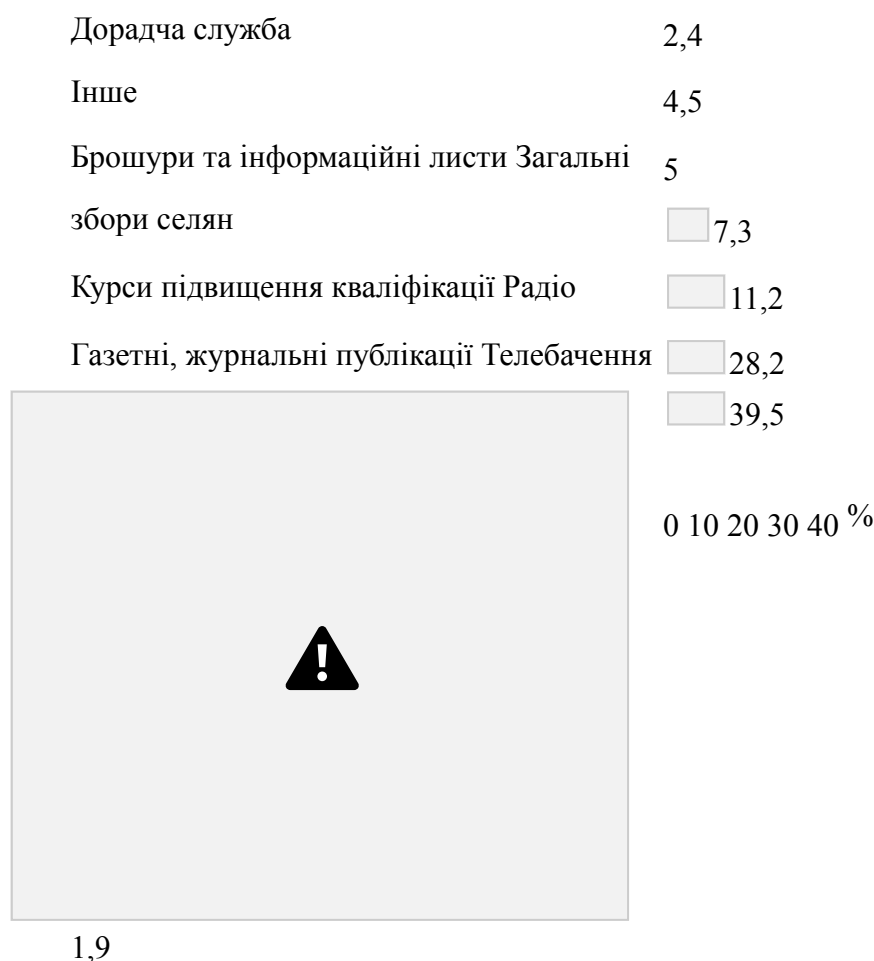

Рис. 2.4. Інформаційне забезпечення започаткування підприємницької діяльності у сільській місцевості Чернівецької області

Джерело: власні дослідження.

Серед додаткових джерел інформування 4,5 % опитаних зазначили брошури та інформаційні листи, а 1,9 % користуються послугами дорадчої служби (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Джерела інформативного забезпечення активних представників сільської громади щодо розвитку підприємництва

Варіант відповіді	За віковими групами, років		
	до 35	35–55	понад 55

	кількість відповідей	%	кількість відповідей	%	кількість відповідей	%
Радіо	364	10,2	1002	10,0	483	16,5
Телебачення	1380	38,7	3928	39,1	1220	41,8
Газетні, журнальні публікації	993	27,8	2938	29,3	735	25,2
Курси підвищення кваліфікації	290	8,1	779	7,8	142	4,9
Загальні збори селян	136	3,8	535	5,3	157	5,3
Брошури та інформаційні листки	222	6,2	454	4,5	69	2,4
Дорадча служба	79	2,2	203	2,0	29	1,0
Інше	107	3,0	203	2,0	86	2,9
Усього	3571	100,0	10042	100,0	2921	100,0

Джерело: власні дослідження.

48

У сфері сільськогосподарського виробництва ключове значення має інформація про наявні можливості збуту продукції (37,5 % відповідей) та перспективи виходу на нові ринки (17,3 %).

Питання кредитування та джерел фінансування викликає інтерес у 14,6 % респондентів, які прагнуть дізнатися більше про умови надання позик (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Результати опитування про інформаційний супровід у веденні
сільськогосподарського виробництва

Варіант відповіді	Усі респондент и		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овід е й	%	відп овід е й	%	відп овіде й	%	відп овіде й	%

	к-ст ь		к-ст ь		к-ст ь		к-ст ь	
Наявні можливості збуту продукції	5070	37,5	1001	33,4	3136	38,4	933	39,8
Потенційні можливості збуту продукції	2339	17,3	492	16,4	1448	17,7	399	17,0
Консультації з агрономії	968	7,2	232	7,7	527	6,4	209	8,9
Консультації з тваринництва	942	7,0	210	7,0	543	6,7	189	8,1
Джерела та умови отримання позик і кредитів	1981	14,6	545	18,2	1180	14,4	256	10,9
Консультації з економічних питань та оподаткування	1802	13,3	450	15,0	1092	13,4	260	11,1
Інше	417	3,1	71	2,3	247	3,0	99	4,2
Усього		9	3001	100,0	8173	100,0	2345	100,0

Джерело: власні дослідження.

Окрему увагу сільські мешканці приділяють тваринництву та агрономії – відповідно 7,0 % та 7,2 % респондентів зазначили потребу в експертних консультаціях з цих напрямів.

Аналіз особливостей отримання консультаційної допомоги показав, що способи її надання розподілені майже рівномірно. 25,5 % респондентів хотіли б отримувати консультації безпосередньо в сільській місцевості, 19,0 % віддають перевагу спеціальним навчальним заходам (тренінгам, семінарам, круглим столам), а 24,3 % обирають дистанційне спілкування у телефонному

49

режимі.

Індивідуальні консультації в офісі фахівців дорадчої служби є бажаними для 14,4 % респондентів, а 11,9 % вважають зручним отримання

інформаційних матеріалів поштою (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Напрями надання консультаційної допомоги сільським мешканцям

Варіант відповіді	Усі респонденти й		У тому числі за віковими групами, років					
			до 35 й		35–55 й		понад 55 й	
	відп овід ^с к-ст ь	%	відп овід ^с к-с т ^ь	%	відп овід ^с к-с т ^ь	%	відп овід ^с к-с т ^ь	%
Індивідуальні консультації	1652	14,4	433	16,9	938	13,7	281	13,8
Індивідуальні консультації	2923	25,5	511	20,0	1856	27,0	556	27,4
Консультування по телефону	2778	24,3	666	26,0	1570	22,9	542	26,7
Інформаційні матеріали дорадчої служби	1364	11,9	293	11,5	832	12,1	239	11,8
Спеціальні навчальні заходи	2179	19,0	582	22,8	1360	19,8	237	11,7
Інше	556	4,9	73	2,8	309	4,5	174	8,6
Усього	11452	100,0	2558	100,0	6865	100,0	2029	100,0

Джерело: власні дослідження.

З огляду на сучасні умови ведення бізнесу, державне регулювання та підтримка відіграють вирішальну роль у створенні сприятливого підприємницького середовища у сільській місцевості. Це підтверджують результати соціологічного опитування: 87,1 % респондентів висловили потребу у фінансовій підтримці, тоді як 12,1 % не розраховують на жодну допомогу. Водночас лише 0,8 % опитаних вважають, що органи влади не

повинні втручатися у їхню діяльність – ця позиція простежується серед мешканців усіх районів області.

Оцінюючи вплив органів місцевої виконавчої влади на підприємницьку діяльність, 54,5 % респондентів охарактеризували його як позитивний, 36,1 % вважають цей вплив нейтральним, а 8,0 % відзначили його негативний характер. Водночас 1,4 % опитаних не змогли дати оцінку цьому показнику

50

(табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Ставлення селян до діяльності органів виконавчої влади

Варіант відповіді	Усі респонденти		У т. ч. за віковими групами, років					
			до 35		35–55		понад 55	
	відп овід е й к-ст ь	%	відп овід е й к-ст ь	%	відп овід е й к-ст ь	%	відп овід е й к-ст ь	%
Позитивна	5775	54,5	1261	53,9	3512	55,1	1002	53,1
Нейтральна	3824	36,1	865	37,0	2280	35,8	679	36,0
Негативна	847	8,0	189	8,1	498	7,8	160	8,5
Інша	149	1,4	24	1,0	79	1,3	46	2,4
Усього	10595	100,0	2339	100,0	6369	100,0	1887	100,0

Джерело: власні дослідження.

Розвиток підприємництва у сільській місцевості залежить від наявності необхідних передумов, зокрема державної політики, відповідної законодавчої бази та активізації підприємницької діяльності сільського населення.

В той же час за результатами соціологічних досліджень бачимо наявність труднощів у формуванні підприємницького середовища, що пов'язані з об'єктивними та суб'єктивними факторами. Проблеми, які

стримують розвиток підприємницької ініціативи мешканців сільських територіальних громад, доцільно розглядати на двох рівнях – загальнодержавному та регіональному.

На загальнодержавному рівні ключовими бар'єрами є:

- неврегульованість механізмів кредитування підприємництва та високі кредитні ставки;
- недостатня фінансова підтримка з боку держави;
- недосконалість інституційного забезпечення розвитку підприємницької діяльності.

На регіональному рівні розвиток бізнесу у сільській місцевості гальмують такі фактори:

- недостатність підтримки підприємництва через фінансування місцевих програм;

51

- високі ризики та невпевненість у власних підприємницьких здібностях;
- недостатнє інформаційне забезпечення процесу започаткування та ведення бізнесу;
- вікові та фізичні обмеження потенційних підприємців.

Для подолання цих проблем необхідно реалізувати ефективну державну політику підтримки підприємництва у сільській місцевості. Інструменти державного впливу повинні базуватися на взаємодії елементів регулювання ринкового середовища, зокрема конкурентної, цінової, податкової та митної політики. Крім того, важливими є спеціальні заходи державного регулювання, які сприятимуть розвитку підприємницьких ініціатив, передусім на місцевому рівні.

52

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Підприємництво виступає одним із провідних секторів економіки, що забезпечує стабільність соціально-економічного розвитку країни. Визначальна роль у стимулюванні його розвитку належить державі, адже ефективна політика у сфері підприємництва на сільських територіях має бути орієнтована на створення сприятливого бізнес-середовища, посилення конкурентоспроможності та досягнення сталого економічного зростання. У зв'язку з цим актуалізується необхідність чіткого окреслення стратегічних напрямів і методологічних підходів до формування відповідної державної політики. Державні програми підтримки підприємництва повинні узгоджуватися з ресурсною базою його функціонування, а також мати визначені строки реалізації та конкретних виконавців.

Головною метою державної політики є забезпечення умов для розвитку підприємництва шляхом створення сприятливого бізнес-середовища, впровадження ефективної системи його обслуговування, підтримки та захисту [76; 78; 81].

При цьому необхідно застосовувати механізми, здатні покращити економічні, соціальні та екологічні показники діяльності підприємницьких формувань, сприяти вирішенню проблем зайнятості населення та наповненню місцевих бюджетів, а також стимулювати активність цього сектора у формуванні громадянського суспільства в Україні.

Процес формування та реалізації державної політики розвитку підприємництва у сільській місцевості включає такі етапи:

- 1) Моніторинг розвитку підприємництва у сільських територіях.
- 2) Ідентифікація основних проблем і факторів, що стримують підприємницьку діяльність.
- 3) Визначення перспективних стратегічних орієнтирів розвитку бізнесу
- 4) Розробка механізмів стимулювання підприємницької активності у сільській місцевості (рис. 3.1).

Моніторинг
стану та
тенденцій
розвитку

підприємництва на сільських територіях
(у розрізі усіх організаційно-правових форм)

Ідентифікація причин та чинників, що
стримують розвиток підприємницької
діяльності у сільській місцевості

Визначення перспективних напрямів розвитку
підприємництва в розрізі окремих територій

Формування стратегії розвитку
підприємництва на сільських територіях

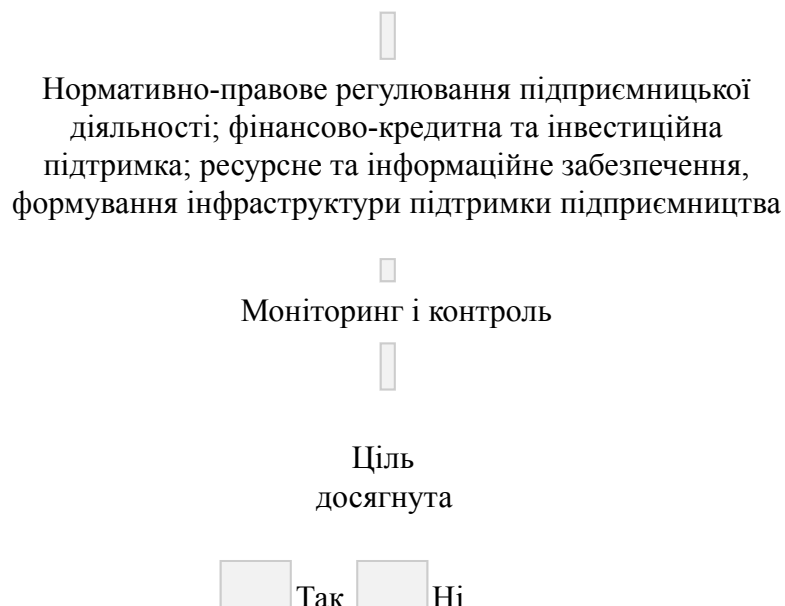
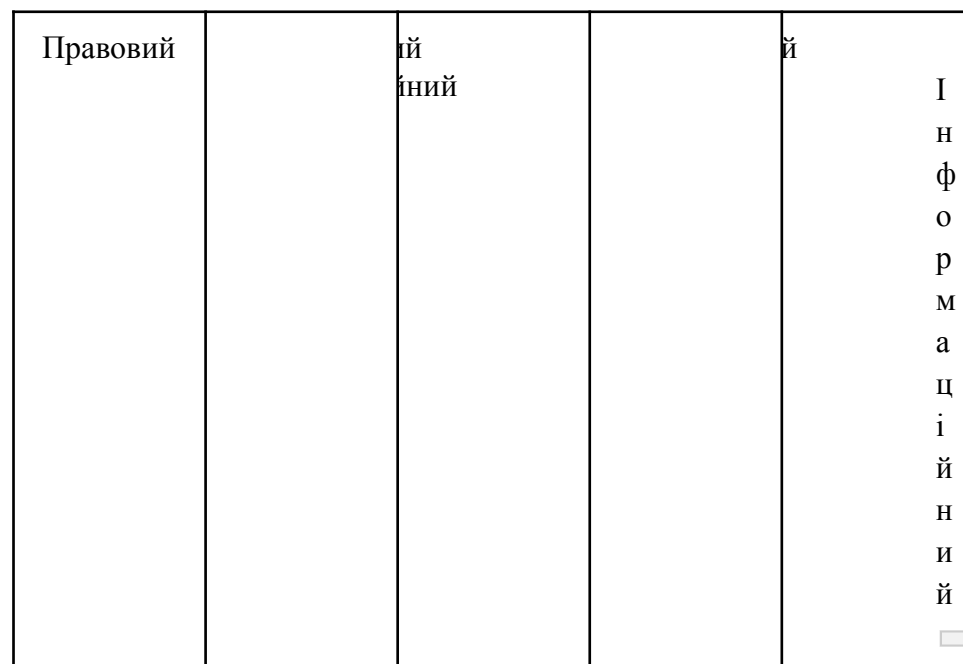
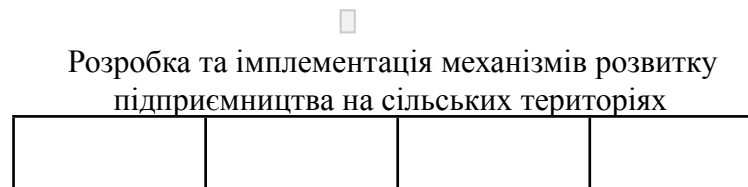

Рис. 3.1. Алгоритм формування і реалізації державної регіональної політики у сфері розвитку підприємництва на сільських територіях

У сучасних умовах ключовими напрямками стимулювання розвитку підприємництва є:

- нормативно-правове регулювання підприємницької діяльності;

- інвестиційна та фінансово-кредитна підтримка;
- ресурсне та інформаційне забезпечення;
- розвиток інфраструктури та інші важливі заходи.

Для досягнення стратегічних цілей та пріоритетів розвитку підприємництва у сільській місцевості необхідно вдосконалити організаційно економічні засади його функціонування та ефективно регулювати діяльність бізнес-структур.

Серед першочергових завдань: технологічна модернізація виробництва; впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій; підвищення інвестиційної привабливості підприємницьких ініціатив; диверсифікація виробництва для розширення ринкових можливостей; створення середовища для розвитку інноваційного підприємництва (див. 2.2).

Місія

Стратегічне бачення

Стратегічне завдання

Стратегічні

Сприятливе підприємницьке середовище, конкурентостійкий і високорентабельний агробізнес на сільських територіях

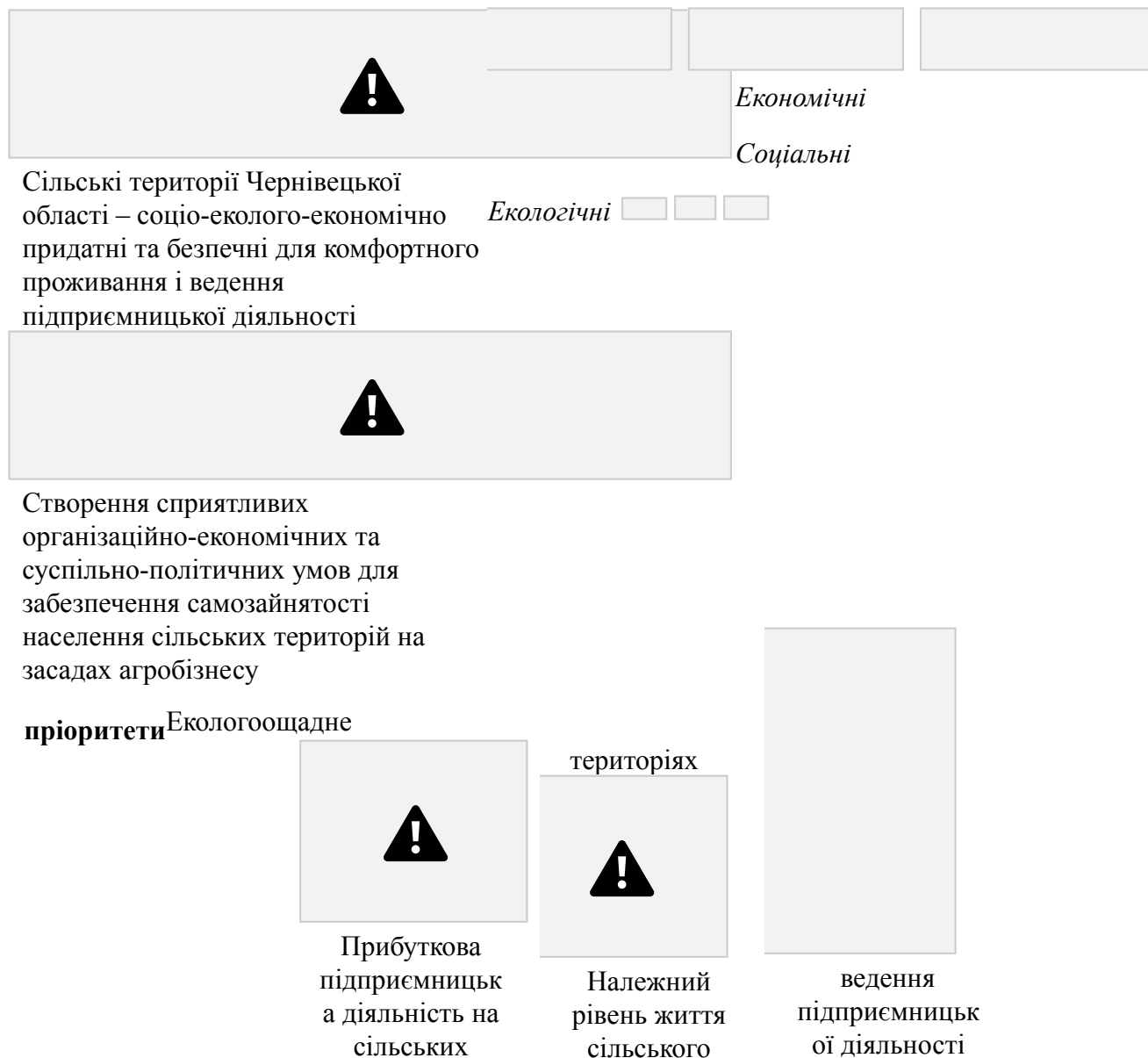

Рис. 3.2. Пріоритети розвитку підприємництва на сільських територіях Чернівецької області

Запропоновані заходи сприятимуть зміцненню підприємницького потенціалу та забезпечать стабільний розвиток бізнесу у сільській місцевості. Реалізація економічної політики підтримки підприємництва на сільських територіях потребує системного моніторингу, що дає змогу оцінити ефективність вжитих заходів та, за необхідності, коригувати їх. З метою забезпечення ефективного моніторингу та оцінювання стану розвитку

сільського підприємництва доцільно використовувати такі джерела та інструменти інформаційного супроводу:

- квартальні звіти структурних підрозділів обласних, районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та бізнес-структур;
- аналітичні матеріали з державної статистичної звітності;
- інформаційний потенціал засобів масової комунікації;
- дискусійні платформи з обговорення актуальних проблем розвитку сільського підприємництва (конференції, форуми, круглі столи) за участю представників підприємницького середовища.

Сучасна економічна система, на відміну від традиційної, потребує нових підходів до ведення підприємницької діяльності. Втім, процес трансформації стримується інерційністю, консервативністю та інституційною необізнаністю сільського населення, що обмежує розвиток інноваційного мислення, сучасних концепцій та механізмів підтримки підприємництва.

Для подолання цих проблем необхідно створити систему інтелектуального забезпечення бізнесу, що підвищить роль освіти та науки у розвитку підприємницьких компетенцій, забезпечить передачу знань у реальний сектор економіки та сприятиме розвитку інтелектуального потенціалу.

Ключовими факторами, які стримують ефективний розвиток підприємництва, є інституційні проблеми, передусім відсутність узгодженої державної та регіональної політики підтримки сільського бізнесу. Це

56

призводить до цілої низки труднощів, що гальмують розвиток підприємницької ініціативи.

Зміна підходів до регулювання підприємницької діяльності дозволить консолідувати зусилля всіх зацікавлених сторін для створення умов, необхідних для самоорганізації та саморозвитку бізнесу на сільських територіях (рис. 3.3).

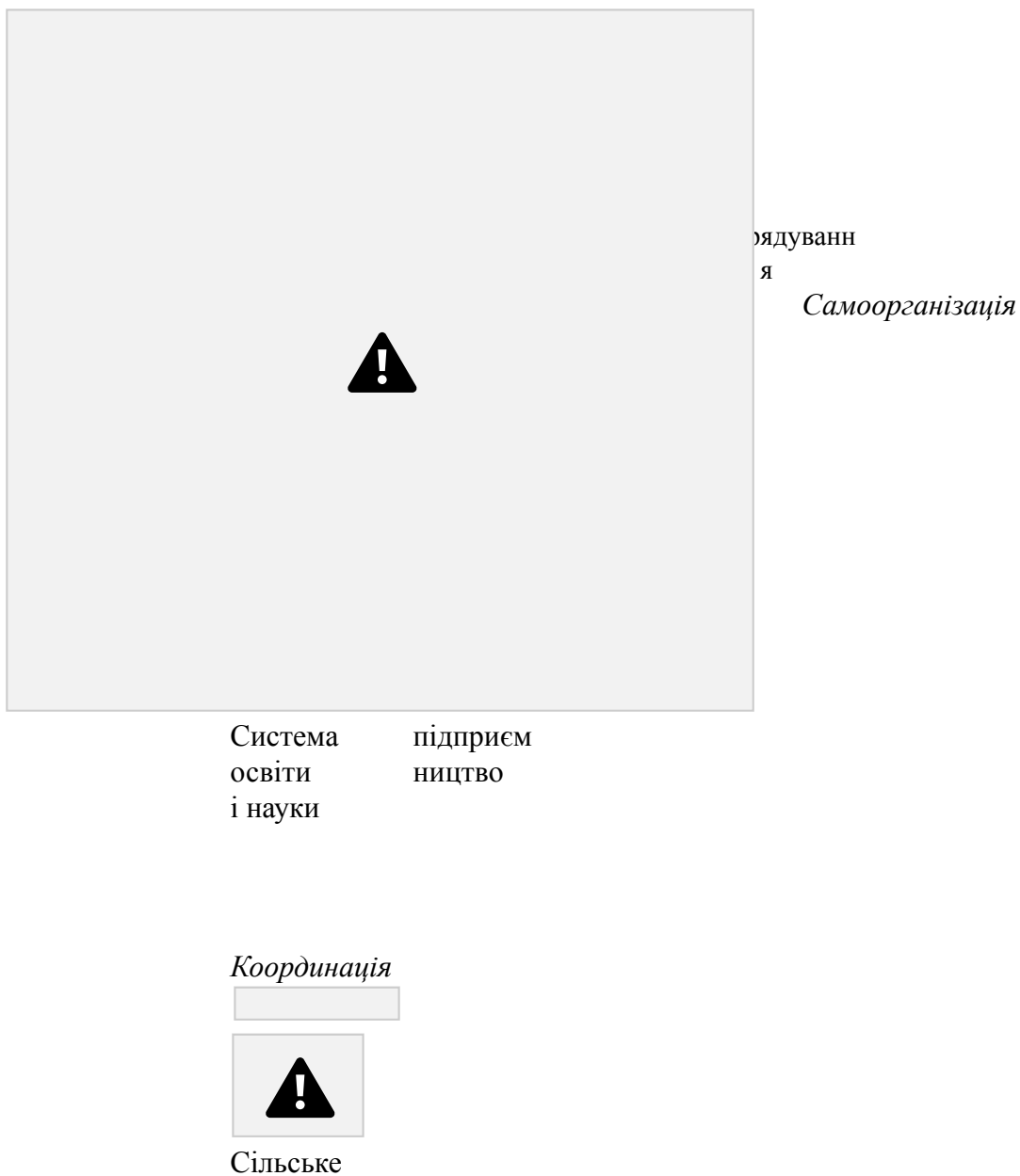

Рис. 3.3. Синергетичний підхід до регулювання розвитку підприємництва на сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

Університети, зокрема аграрного профілю, можуть стати інтелектуальним центром стимулювання підприємницької діяльності у сільській місцевості, адже вони мають значний науковий та освітній потенціал, орієнтований на підготовку кадрів для місцевої економіки. При

цьому їхня роль виходить за межі освітньої функції—вони можуть виконувати місію центрів регіонального розвитку, що потребують ефективних механізмів інтеграції науки, освіти та підприємництва.

Одним із ключових інструментів такої взаємодії є бізнес-інкубування.

57

Бізнес-інкубатор – це інноваційно орієнтована структура, яка спрямована на вирішення технічних, організаційних та управлінських питань, що виникають під час створення та розвитку бізнесу. Його діяльність базується на використанні локальних ресурсів та налагодженій системі зовнішніх комунікацій.

Основне завдання бізнес-інкубатора – комплексна підтримка підприємницьких структур, які працюють або планують вести діяльність у сільській місцевості. Це включає маркетингові, інноваційні та консультаційні послуги, необхідні як на етапі започаткування бізнесу, так і в процесі його розвитку.

Окрім технічного супроводу, бізнес-інкубатори повинні надавати психологічну підтримку, сприяючи розвитку стійкості підприємців перед викликами динамічного бізнес-середовища. Саме ця комплексність відрізняє їх від інших організацій, що працюють у сфері бізнес-консалтингу.

Загалом, бізнес-інкубатори можуть виступати каталізаторами розвитку підприємницьких ініціатив, оскільки вони забезпечують підприємців необхідними знаннями, зв'язками та інструментами для ефективного ведення бізнесу.

Існує кілька моделей організації бізнес-інкубаторів, і вибір конкретного варіанту залежить від зацікавлених сторін та мети його створення. Найпоширенішими є такі типи: групові, спеціалізовані, розподільчі, зіркоподібні, а також соціальні, громадські та віртуальні інкубатори.

Кожна модель має свої особливості в організації та роботі. Наприклад, груповий бізнес-інкубатор призначений для підтримки широкого спектра підприємств незалежно від їхньої сфери діяльності. Його характерними

рисами є змішане підприємницьке середовище, активна комунікація та розширений набір послуг.

Результати дослідження показують, що для сільських територій найкраще підходить зіркоподібна модель бізнес-інкубатора. Вона ефективна у районах з низькою щільністю підприємців—малих містах або окремих

58

сільських громадах. Такий формат забезпечує відкритий доступ до послуг та приміщень, а також дозволяє зменшити трансакційні витрати, що виникли б при створенні кількох окремих інкубаторів.

У Чернівецькій області пропонується створити головний бізнес інкубатор на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЧНУ). Він може стати сучасною інноваційною платформою, що надаватиме науково-консультаційний супровід розвитку підприємництва у сільській місцевості.

Цей інкубатор буде пов'язаний з локальними інкубаторами супутниками через інформаційні технології. Такими супутниками можуть стати місцеві центри підтримки підприємництва (наприклад, районні центри зайнятості), які пропонуватимуть консультаційні, інформаційні та спільні бізнес-послуги.

На рівні територіальних громад співпраця із представниками місцевої влади, зокрема старостами, сприятиме ефективному функціонуванню такої мережі.

Частина підприємців-початківців вирішують вести власну справу з дому через особисті, фінансові чи сімейні обставини. Для них важливий доступ до консультацій та підтримки, навіть якщо вони не потребують фізичних приміщень інкубатора.

У такому випадку можна використовувати модель “без стін”, яка працює через інформаційні мережі – дистанційно, за допомогою електронної пошти, онлайн-консультацій або віртуальних приватних мереж.

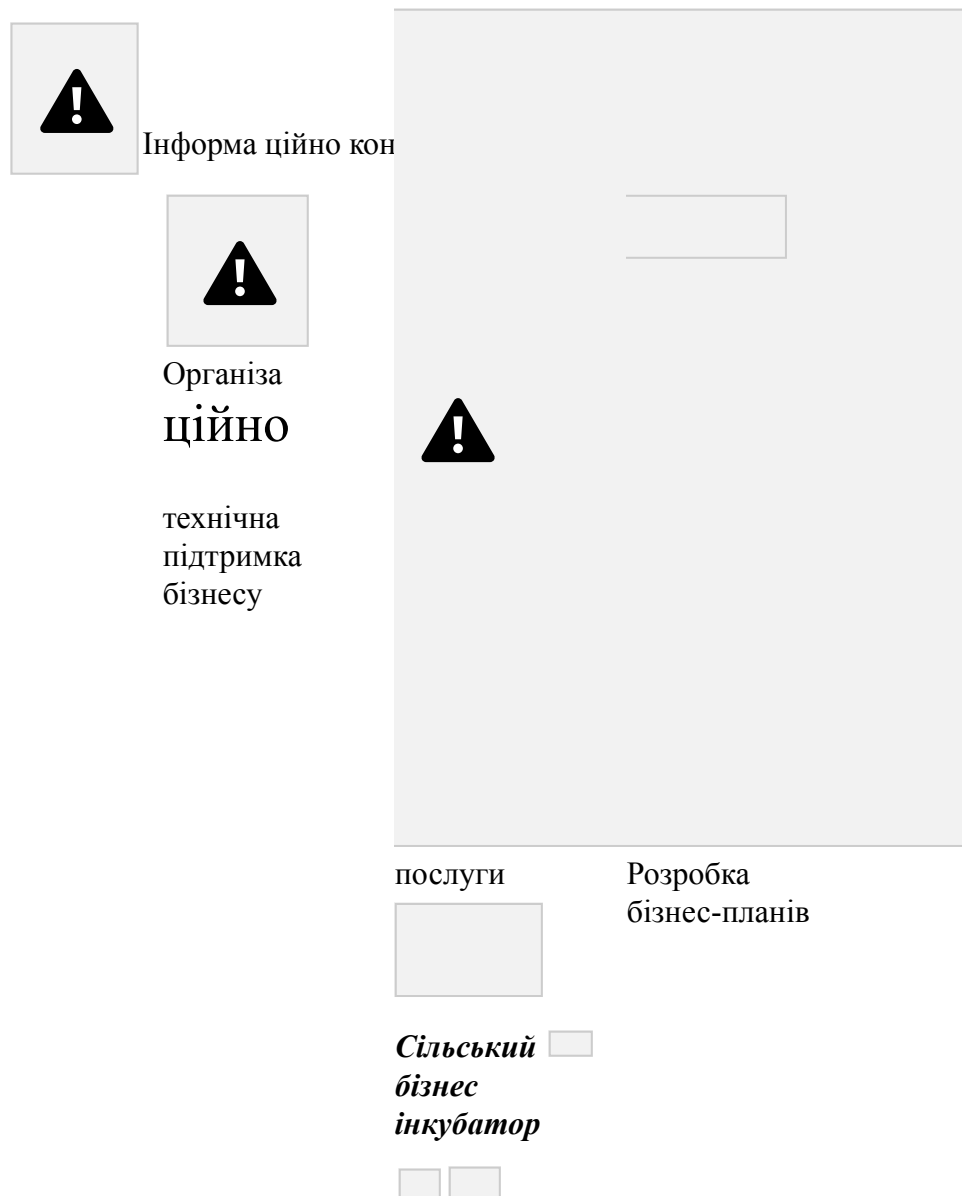
Такі віртуальні інкубатори часто розміщуються на базі фізично існуючих центрів, що дозволяє їм розширювати клієнтську базу, сприяти

обміну інформацією між підприємцями та створювати стійку регіональну мережу підтримки бізнесу.

Сільський бізнес-інкубатор відіграє важливу роль у підтримці підприємницької діяльності у селах. Він сприяє генеруванню нових бізнес ідей, підтримці підприємницьких ініціатив серед місцевого населення та

59

наданню всебічної допомоги у сферах: організаційного управління, техніко економічного супроводу, маркетингового планування, юридичної підтримки, психологічного консультування та інших важливих аспектів (рис. 3.4).

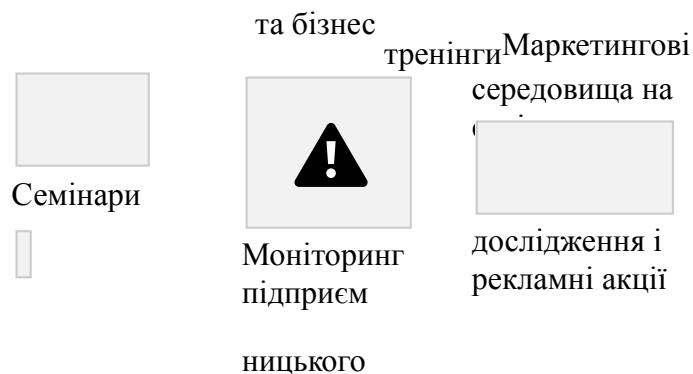

Рис. 3.4. Напрями діяльності бізнес-інкубатора з розвитку підприємництва на сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

Таким чином, створення бізнес-інкубаторів, зокрема зіркоподібної моделі, дозволить покращити умови для підприємців у сільських громадах та сприятиме розвитку підприємницької екосистеми у регіоні.

Бізнес-інкубатор має потенціал органічно інтегруватися в інфраструктуру регіону та виконувати низку завдань, спрямованих на економічний розвиток із урахуванням місцевих потреб і специфіки. Він здатен задовольняти інтереси різних соціальних груп і організацій. Аналіз сучасних процесів свідчить про певні тенденції в еволюції бізнес-інкубаторів, серед яких: зростаюча роль державних структур у їх підтримці, формування

60

мережових об'єднань інкубаторів, розширення спектра послуг за межами їхньої безпосередньої локації, а також удосконалення організаційних моделей і механізмів їх функціонування.

Інкубатори, створені на базі закладів вищої освіти, мають власні особливості, оскільки орієнтовані переважно на студентську аудиторію. Вони

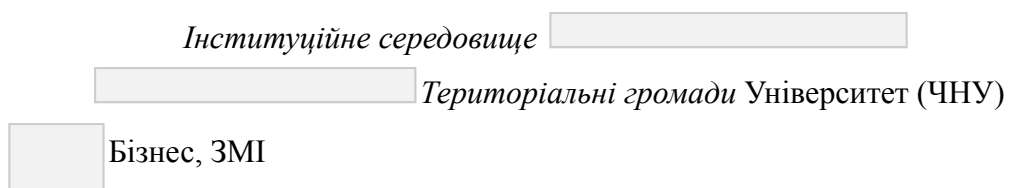
забезпечують молодь не лише базовими підприємницькими знаннями, а й навичками практичної діяльності, кар'єрним консультуванням та підтримкою у започаткуванні бізнесу. Це полегшує процес адаптації випускників до вимог сучасного ринку праці.

Діяльність університетського бізнес-інкубатора має цілу низку позитивних ефектів, серед яких: популяризація підприємництва у сільській місцевості; формування у молоді активної громадянської позиції; підтримка студентів у професійній реалізації; створення системи цільової підтримки молодих підприємців; стимулювання самозайнятості сільського населення через реалізацію бізнес-ініціатив; інформування про нормативно-правові аспекти започаткування власної справи; надання інформації про доступ до фінансових, бюджетних і кредитних ресурсів.

Такі бізнес-інкубатори виступають своєрідною платформою співпраці між освітніми закладами, підприємницькою спільнотою та місцевими громадами. Вони сприяють впровадженню інновацій, підвищенню якості продукції та послуг, зниженню витрат на виробництво й збут, а також загальному зростанню конкурентоспроможності.

До основних показників впливу бізнес-інкубатора на розвиток сільських територій можна віднести: посилення інноваційної активності та підприємництва; зростання рівня зайнятості й доходів населення; створення нових робочих місць; диверсифікацію економічної діяльності; покращення соціальної інфраструктури; підвищення привабливості та іміджу територій; зростання ділової активності та залучення інвестицій; збільшення надходжень до місцевих бюджетів; розвиток освітньої, наукової та виробничої сфери.

Узагальнену модель впливу бізнес-інкубатора на розвиток сільських територій представлено на рис. 3.5.

Середня

Розвиток інноваційних
видів підприємницької
діяльності

Індикатори

Стимулювання розвитку
освіти, науки,
виробництва

Підвищення ділової
активності, залучення
додаткових інвестицій

Зростання
рівня
зайнятості та доходів
сільського населення

Вдосконалення
інфраструктури,
підвищення іміджу
території

Збільшення надходжень
до місцевих бюджетів

Рис. 3.5. Вплив бізнес-інкубатора на розвиток сільських територій
Джерело: власні дослідження.

Отже, одним із перспективних інструментів підтримки розвитку підприємництва в сільській місцевості є бізнес-інкубатори, створення яких доцільно здійснювати на базі закладів вищої освіти. Їх організація потребує незначних фінансових ресурсів та пов'язана з низькими ризиками, однак здатна забезпечити швидке досягнення позитивних соціально-економічних результатів. У цьому контексті бізнес-інкубатор виступає інноваційним елементом, що сприяє поживленню активності на сільських територіях.

62

Покращення системи підтримки підприємництва та створення сприятливих умов для його розвитку передбачає вирішення низки важливих завдань, серед яких основними є: визначення ключових чинників, що перешкоджають розвитку бізнесу у сільській місцевості; аналіз ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку підприємництва; оптимізація механізмів державної допомоги сільському бізнесу; запровадження системи страхування підприємницької діяльності у сільських регіонах; розвиток підприємництва у сферах туризму, виробництва, екологічної безпеки та охорони довкілля; підвищення ефективності діяльності об'єднань підприємців; становлення соціально відповідального та екологічно орієнтованого бізнес-середовища.

Згідно з дослідженням, було окреслено детермінанти, що і стимулюють, і стримують розвиток підприємництва в сільській місцевості (рис. 3.6).

**РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ**

**ОСНОВНІ
ФАКТОРИ**

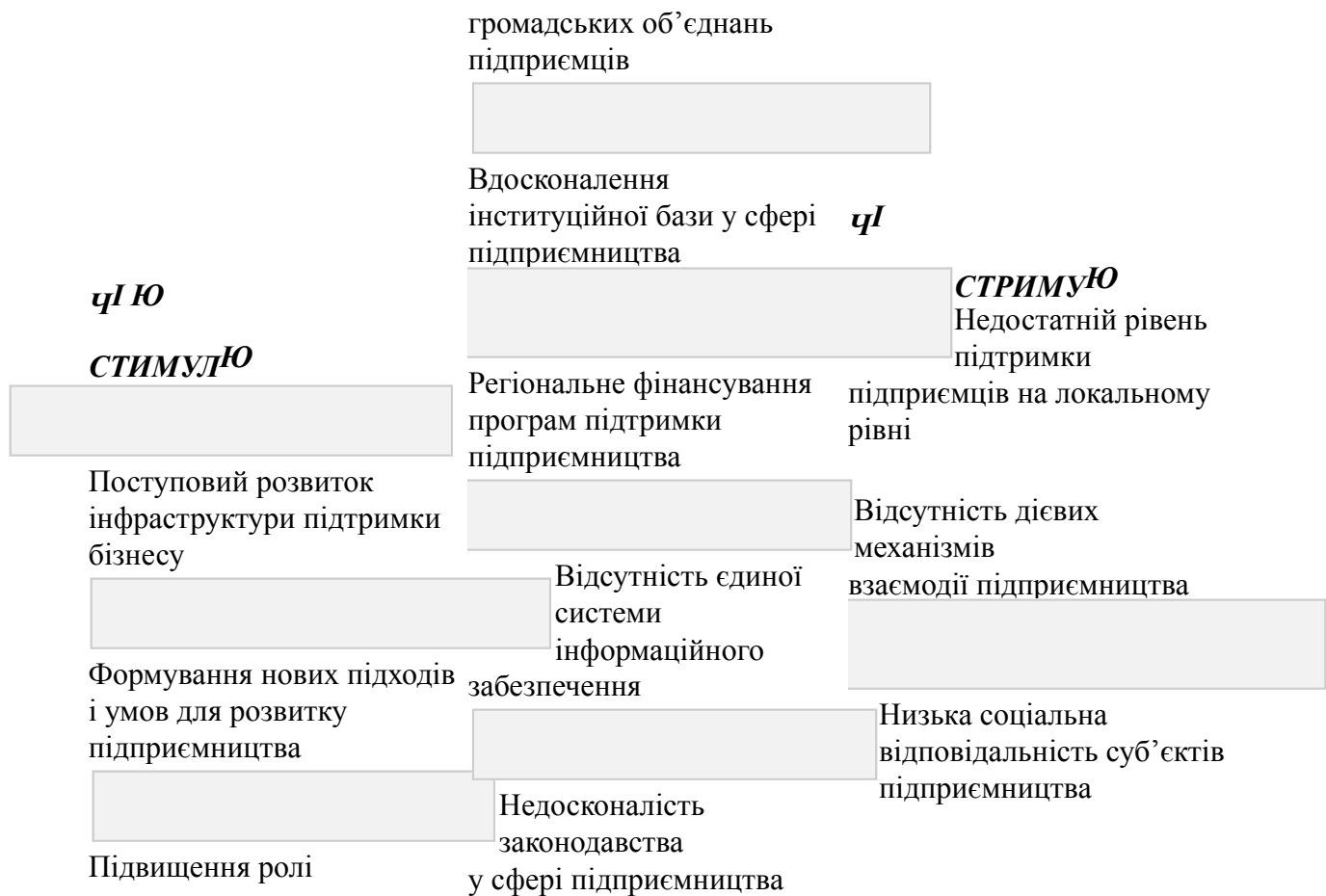

Рис. 3.6. Фактори розвитку підприємництва на сільських територіях
Джерело: власні дослідження.

Для стимулювання розвитку підприємництва на селі необхідно створити належні організаційно-економічні передумови. Вагома роль у цьому процесі належить органам місцевого самоврядування. Поточний етап

63

децентралізаційної реформи підкреслює важливість активної участі об'єднаних територіальних громад в управлінні.

З метою підвищення ефективності їх діяльності у сфері підтримки підприємництва на сільських територіях, ці інституції мають зосередитися на:

- аналізі стану розвитку підприємницьких структур та покращенні умов для їх функціонування;

- розробці й реалізації місцевих програм підтримки бізнес-ініціатив з використанням інструментів, таких як бізнес-карти та бізнес-атласи сільських територій (рис. 3.7).

**Напрями діяльності
органів місцевого
самоврядування щодо
розвитку
підприємництва**

аналіз

розвитку сфери підприємництва на конкретних сільських територіях, вдосконалення умов його функціонування

розробка
та

реалізація локальних програм розвитку підприємництва з використанням бізнес-карт і бізнес-атласів окремих сільських територій

моніторинг і спільне обговорення результатів розвитку сфери підприємництва на конкретній території

вдосконалення місцевої інфраструктури підтримки сфери підприємництва (створення рад з підтримки підприємництва, бізнес інкубаторів, центрів правового консультування підприємців)

Рис. 3.7. Напрями діяльності органів місцевого самоврядування щодо розвитку підприємництва на сільській території

64

Перспективи розвитку підприємництва тісно пов'язані з розширенням доступу до фінансових ресурсів. Для цього необхідне вдосконалення механізмів кредитування підприємців, зокрема:

- запровадження нових фінансових продуктів, послуг та інструментів кредитування;
- розвиток кредитної кооперації як джерела мікрофінансування бізнесу;
- використання кредитних історій для зниження ризиків та полегшення доступу до позик у сільських регіонах;
- формування ринку заставного майна для забезпечення кредитів.

Водночас одним із стримувальних чинників залишаються адміністративні бар'єри, що виникають на етапах: ліцензування окремих видів діяльності; сертифікації продукції чи послуг; отримання погоджень, дозволів і укладення орендних договорів; здійснення державного нагляду за діяльністю підприємців.

Отже, подальший розвиток підприємництва у сільській місцевості

потребує визначення пріоритетних напрямів взаємодії між державою, громадськістю та бізнесом (рис. 3.8).

Сприяння розвитку підприємництва у сільській місцевості передбачає активне формування відповідної інфраструктури, зокрема:

1. створення інформаційно-консультаційних центрів для обслуговування підприємців;
2. організацію нарад, семінарів щодо ефективного функціонування бізнес-інфраструктури;
3. підтримку участі підприємств у виставках і ярмарках, а також просування їх продукції на ринки;
4. розробку стандартів подання інформації про діяльність підприємницьких суб'єктів (електронні довідники, бази даних). З огляду на сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства, доцільно започаткувати постійно діючий онлайн-форум з тематичними

65

розділами, такими як «Регулювання підприємництва у сільських регіонах» і «Адміністративні бар'єри».

пріоритетні напрями

Розвиток сільськогосподарського підприємництва

Рис. 3.8. Напрями взаємодії суспільства, органів державної влади суб'єктів підприємництва на сільських територіях
Джерело: власні дослідження.

Серед перспективних напрямів розвитку сільського бізнесу вирізняються рибництво, бджільництво, заготівля лікарських трав, тваринництво, міні-переробка молока, хлібопекарська справа, деревообробка та сільський туризм. Особливого значення набуває підтримка народних ремесел. У підприємницьких структурах Чернівецької області також простежується поступовий розвиток цих альтернативних видів діяльності (табл. 3.1).

Одним із ключових чинників успішного розвитку підприємництва є забезпечення сталого збуту виробленої продукції. Відтак, першочерговими заходами підтримки ініціатив у сільській місцевості мають стати:

- стимулювання створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- підготовка рекомендацій з адаптації державної політики до потреб сільського бізнесу;
- проведення тематичних семінарів і конференцій;
- мінімізація адміністративних перешкод;
- розширення кооперації між підприємствами, зокрема через інновації;
- підвищення професійного рівня працівників сільських підприємств.

Таблиця 3.1

Традиційні та альтернативні напрями розвитку підприємництва у
сільській місцевості Чернівецької області

Назва та адреса	Сфера діяльності	Характеристика видів діяльності
сmt. Кострижівка (Заставнівський район) та Вижницька ОТГ (Вижницький район) Чернівецької області	Водопостачання, каналізація та переробка твердих побутових відходів	Покращення екологічної ситуації та підвищення стандартів якості життя сільського населення, шляхом модернізації екологічної інфраструктури в сільській місцевості Чернівецької області
Хотинський район Чернівецької області	Інноваційна економіка та інвестиції	Інвестиційно-інформаційний портал Хотинського району як фактор економічного зростання Чернівецької області
Чернівецька область	Сільський розвиток. Підвищення якості місцевості.	Посилення доступності інклюзивної освіти в сільській місцевості Чернівецької області
Населені пункти, які входять до складу Недобоївської та Клішківської ОТГ Хотинського району, Сторожинецької ОТГ Сторожинецького району, Вашківської ОТГ Вижницького району та Волоківської ОТГ Глибоцького району Чернівецької області	Диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості	Створення мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в новостворених об'єднаних територіальних громадах Чернівецької області

Чернівецька область та Косівський район Івано Франківської області	Підвищення якості життя у сільській місцевості	Створення комплексної системи поводження із твердими побутовими відходами у районах Чернівецької області
с.Біла Криниця (Глибоцький р-н) сmt.Лужани (Кіцманський р-н) с.Василів (Заставнівський р-н)	Розвиток туризму. Підвищення туристичного потенціалу	Розвиток туристичного потенціалу Чернівецької області «Пам'ятати минуле заради майбутнього»

Джерело: за даними програми регіонального розвитку.

67

Впровадження зазначених заходів сприятиме розвитку як вертикальної, так і горизонтальної кооперації між підприємцями, створенню нових робочих місць у сільській місцевості, диверсифікації місцевої економіки, поліпшенню доступу до фінансування та інформаційних ресурсів, задоволенню споживчого попиту на якісні продукти харчування, а також налагодженню співпраці з аграрними заготівельними структурами.

Дослідження засвідчують, що серед найбільш перспективних напрямів підприємництва на селі, окрім сільського господарства, варто виділити сільський туризм, ремісництво та придорожній сервіс. Сільський туризм включає розвиток готельного бізнесу, агротуризму, агрогастрономії, агроспорту, агротерапії та агрорекреаційних послуг. Розширення цього

напряму потребує впровадження спеціальної програми підтримки, формування інвестиційного пакету й дотримання екологічних стандартів під час створення туристичних об'єктів.

У сільській місцевості також можуть розвиватися такі види діяльності, як приготування традиційних страв, бортництво, конярство, збирання лікарських і харчових рослин. Туризм на селі стимулюватиме багатофункціональний розвиток аграрного сектору, доповнюючи його новими виробничими, торговельними, соціальними та сервісними функціями.

Придорожній сервіс є ще одним перспективним напрямом, що забезпечує зручність учасникам міжрегіональних автоперевезень: проживання, харчування, торгівлю, техобслуговування, заправку, охорону. Сюди також можуть входити додаткові послуги – риболовля, лазні, сауни, пункти прокату тощо. Наразі рівень розвитку цієї галузі залишається недостатнім як у кількісному, так і якісному вимірах.

У багатьох розвинених країнах значна частка підприємців у сільській місцевості залучена до ремісництва. Його розвиток сприяє формуванню ефективної системи саморегулювання, підтримує соціально-економічне зростання і збагачує духовну культуру регіону. Для комплексного

68

впровадження ремісничої діяльності необхідне створення відповідної інфраструктури та забезпечення державної підтримки (рис. 3.9).

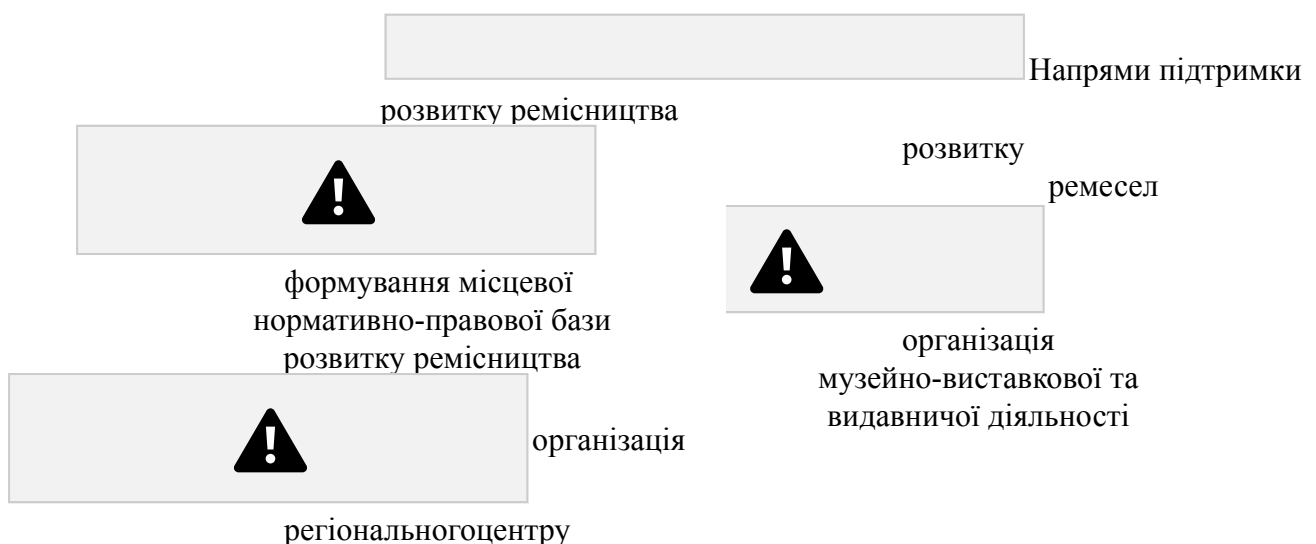

Рис. 3.9. Напрями підтримки розвитку ремісництва в сільській місцевості

Джерело: власні дослідження.

Аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників бізнес-середовища дав змогу сформулювати комплекс завдань для стимулювання розвитку підприємництва у сільській місцевості.

Покращення умов ведення бізнесу на селі потребує розробки відповідної економічної політики, що має ґрунтуватися на системному підході та реалізовуватися через спеціальні програми підтримки.

Структурований перелік заходів для розвитку підприємництва у сільській місцевості за основними напрямками наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Напрями розвитку підприємництва на сільських територіях			
Напрямок	Рік імплементації		
	2024	2025	2026

Інтеграційний	Розвиток державно-приватного партнерства		Формування територіальних кластерів
	Розвиток кооперації		
	Налагодження та зміцнення взаємодії малого бізнесу з великим та середнім бізнесом		Міжнародна інтеграція
Інфраструктурний	Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва у сільській місцевості		
	Розвиток соціальної інфраструктури		
Економічний	Формування інвестиційної політики	Формування інноваційної політики	
	Формування механізмів фінансово кредитної підтримки		Зміна співвідношення між вартістю капіталу та робочої сили
	Підтримка зовнішньоекономічної діяльності		Диверсифікація сільської економіки
Соціальний	Активізація ролі місцевих територіальних громад		Підвищення соціальної відповідальності суб'єктів підприємництва
	Формування бази даних про соціальні проекти, що реалізуються за участю підприємців		Створення громадських об'єднань підприємців
Освітній	Підготовка кадрів для сфери підприємництва		Розвиток мережі тренінг-підприємств для формування бізнес-навичок
	Розвиток підприємницької освіти		
	Навчальні тренінги та семінари, науково-практичні конференції з підтримки підприємництва		
Галузевий	Розвиток ремісництва, підсобних промислів, бджільництва, збору лікарських трав, рибництва		Розвиток сільського туризму
	Переробка сільськогосподарської продукції		Придорожній сервіс
Екологічний	Формування та розвиток системи екологічних вимог		Екологічне підприємництво
	Управління відходами і ресурсами		
Юридичний	Усунення адміністративних бар'єрів	Приведення нормативно-правових актів у відповідності до принципів регуляторної політики	
	Зниження	Захист прав і майна підприємців	

	регуляторного впливу	Захист прав інтелектуальної власності

Джерело: власні дослідження.

Для результативного управління розвитком підприємництва у сільській місцевості необхідно розробити комплексну програму, що базуватиметься на аналітичних дослідженнях та визначених на їх основі пріоритетних напрямках і завданнях (рис. 3.10).

Розробка програми розвитку підприємництва проходить кілька етапів: 1. визначення проблем і аналіз потреб зацікавлених сторін; 2. формування мети і цілей, які враховують інтереси всіх учасників; 3. встановлення пріоритетних напрямів діяльності та формування

70

конкретних завдань;

4. розробка заходів і механізмів їх реалізації;

5. фіксація результатів і оцінка ефективності виконаної роботи.

Поліпшення стану довкілля. Розвиток підприємницької інфраструктури. Свобода дій підприємництва. Зрозуміли умови здійснення підприємництва.

бізнесу. Забезпечення безпека бізнесу. Формування конкурентних умов в підприємницькому секторі.

Створення умов для динамічного розвитку підприємницького сектора в сільській місцевості, забезпечення високих темпів економічного зростання, покращення соціально-побутових умов проживання сільських мешканців

Організація бізнес-інкубаторів при аграрних закладах освіти. Створення кооперативів. Організація консультативних центрів, проведення конференцій, тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації.

Зменшення кількості дозвільних документів. Передача в оренду

Збільшення кількості суб'єктів підприємництва на 10 тис. населення. Зростання середньої заробітної плати. Зростання зайнятості населення. Створення нових робочих місць. Збільшення виробництва товарів і послуг. Збільшення частки малого підприємництва у ВВП. Зростання частки інноваційної продукції. Збільшення інвестиційних вкладень.

невикористовуваних майнових комплексів чи окремих будівель та приміщень.

Державно-приватне партнерство. Забезпечення виконання нормативно правових актів. Розробка та реалізація програм розвитку.

Дерегуляція підприємницького середовища. Формування інформаційної та інфраструктурної підтримки підприємництва. Застосування економічних і фінансових методів стимулювання підприємництва. Спрямованість системи освіти на розвиток підприємницьких навиків.

Збільшення кількісних і якісних показників діяльності підприємництва у сільській місцевості, підвищення освітнього рівня сільського населення щодо започаткування та ведення власної справи тощо.

Підвищення рівня підприємницької активності сільського населення. Фінансово-кредитна підтримка. Формування інтеграційних зв'язків малого та середнього

Рис. 3.10. Схема побудови програми розвитку підприємництва на сільських територіях

Програма підтримки підприємництва у сільській місцевості має враховувати потреби різних стейкхолдерів: фізичних осіб, підприємців, місцевих органів влади та громадських організацій. Важливо, щоб її цілі були не лише обґрунтованими, а й чіткими, досяжними та вимірюваними, що сприятиме ефективному контролю та оцінці результативності заходів.

Окрему увагу слід приділити визначенню управлінських дій для реалізації програми, що передбачає:

- деталізацію завдань,
- визначення відповідальних виконавців,
- аналіз потреби у фінансових ресурсах та джерел їх фінансування, •
- встановлення термінів виконання заходів.

На останньому етапі здійснюється моніторинг досягнення поставлених цілей через оцінку кількісних і якісних показників розвитку підприємництва у сільській місцевості.

Незважаючи на наявність низки програмних документів щодо стимулювання підприємницької діяльності, поки що немає спеціалізованих програм, орієнтованих на розвиток бізнесу саме у сільських регіонах.

Для вирішення цієї проблеми пропонується розробити програми підтримки підприємництва на сільських територіях, зокрема: розвитку підприємницьких мереж, інноваційного підприємництва, стимулювання зайнятості у сільських громадах (рис. 3.11).

Розвиток та підтримка підприємництва у сільській місцевості мають сприяти збільшенню кількості підприємницьких суб'єктів та підвищенню їхньої ефективності. Створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності позитивно впливатиме на економічне зростання та сприятиме структурним змінам у національній економіці.

Очікувані результати реалізації заходів включають:

1. Посилення ролі місцевого самоврядування у розвитку сільського

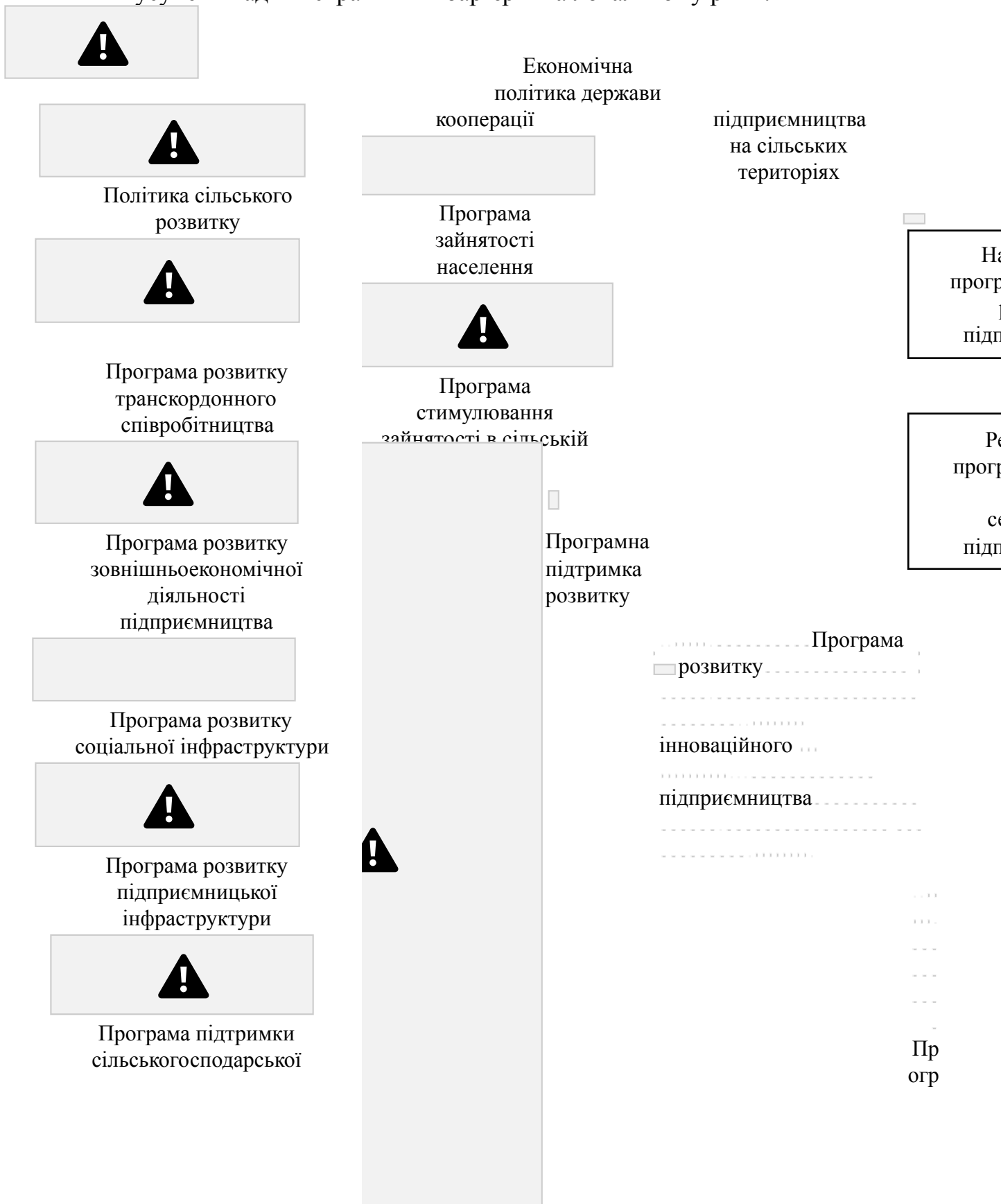
підприємництва шляхом:

- активної участі та підвищення відповідальності у розробці та

72

впровадженні регіональних програм;

- досягнення підприємницькими суб'єктами конкретних якісних та кількісних показників;
- усунення адміністративних бар'єрів на локальному рівні.

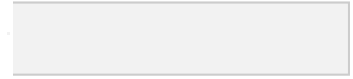

ам
а
роз
ви
тку

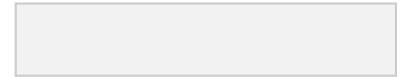
держави

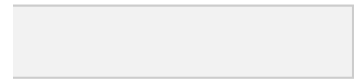
Державна стратегія
регіонального розвитку

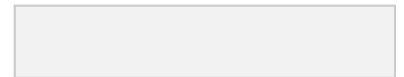
Стратегія подолання
бідності

Концепція розвитку
аграрного сектора
економіки

Регіональна стратегія
розвитку

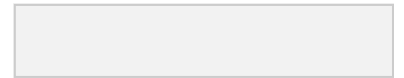
Програма економічного
і соціального розвитку

Програма економічного і

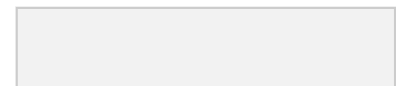

соціального
розвитку сільських
територій

Програми розвитку

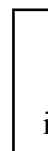

підприємництва у
сільській місцевості

аграрного сектора

Програма розвитку
туризму

Програма охорони
навколишнього
природного середовища

Аграрна політика

- існуючі програми розвитку підприємництва
- програми розвитку підприємництва, що потребують розробки

Рис. 3.11. Програмна підтримка розвитку підприємництва на сільських територіях

Джерело: власні дослідження.

2. Фінансово-кредитна підтримка, пільгове оподаткування та

73

страхування підприємців через:

- спрощення доступу до кредитних ресурсів завдяки новим фінансовим продуктам;

- розвиток альтернативних джерел фінансування;
- впровадження державних гарантій при кредитуванні бізнесу; •
- зниження ризиків підприємницької діяльності.

3. Зменшення адміністративних бар'єрів для бізнесу шляхом: • розширення доступу до нових видів діяльності та ринків; • забезпечення рівних умов доступу до інфраструктури природних монополій;

- використання державного та комунального майна на умовах оренди.

4. Взаємодія суспільства, влади та бізнесу через:

- ефективне партнерство малого бізнесу з великими компаніями; •
- розвиток соціально відповідального підприємництва;
- залучення молодіжного підприємництва до малих бізнес-проектів.

5. Розвиток перспективних напрямів підприємництва, зокрема: • сільського туризму;

- ремісничої діяльності для відродження народних промислів; •
- екологічного підприємництва, що сприятиме демонополізації ринку та стабілізації тарифів на природоохоронні послуги.

Таким чином, основою політики розвитку підприємництва у сільській місцевості мають стати державні програми підтримки, розроблені у співпраці з органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями, фінансовими установами, підприємницькими об'єднаннями та науковими організаціями.

Фінансування заходів може здійснюватися через механізм бюджетного фінансування регіональних програм на відповідний період, а також завдяки позабюджетним джерелам підтримки підприємницької діяльності.

74

ВИСНОВКИ

Зважаючи на сучасні тенденції розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, актуальним є поглиблене дослідження теоретичних аспектів формування організаційних засад їх розвитку на сільських територіях. Це дало змогу отримати такі узагальнення:

1. На основі узагальнення існуючих підходів до розуміння суті поняття «підприємництво на сільських територіях» запропоновано таке його осмислення: підприємництво на сільських територіях розглядається з позиції реалізації основних засад багатофункціональності сільської економіки, яка враховує не тільки сукупність організаційно-економічних детермінант забезпечення зростання сільських територій, а й передбачає капіталізацію бізнес-ідей підприємців з метою досягнення комерційного успіху.

2. Обґрунтовано, що економічну й соціальну спрямованість підприємницької діяльності визнано умовами сталого розвитку сільських територій. Послаблення аграрної спрямованості ведення бізнесу на сільських територіях, поширення нових форм господарювання і створення умов для альтернативних видів діяльності сприяли підвищенню якості життя сільського населення.

3. Непересічне значення має узгоджена взаємодія підприємницьких утворень з державними органами влади та сільською громадою, механізм їх співпраці передбачає максимально ефективне і раціональне використання ресурсів території для стимулювання підприємницької активності.

4. Досліджено особливості державної підтримки сільських підприємницьких утворень із окресленням важелів фінансової підтримки,

правового захисту, інноваційного, освітнього, інфраструктурного забезпечення та інформаційного супроводження.

5. Обґрунтовано, що формування механізму розвитку підприємництва треба здійснювати на засадах системного підходу, що дозволить моделювати

75

і прогнозувати ефективність зв'язків підприємницьких структур з їх зовнішнім бізнес-оточенням. До основних інструментів віднесено: організаційні; фінансові; правові; інноваційні; соціальні.

6. Підприємницька діяльність у сільській місцевості передбачає розв'язання комплексу складних проблем з урахуванням загальнодержавних і регіональних інтересів. Однак, у порівнянні з провідними країнами світу, підприємництво на сільських територіях в Україні зазнає проблем регуляторного характеру. Це потребує впровадження заходів, спрямованих на взаємоузгодженість інтересів підприємців і представників державних інститутів, уникнення тінізації бізнесу, поширення корупції при отриманні дозвільних документів.

Для оцінки підприємницької активності, характеристики стану і тенденцій, моніторингу підприємницького середовища здійснено діагностику здійснення підприємницької діяльності на сільських територіях. В результаті проведеного дослідження сформовано такі висновки:

1. Встановлено, що загальна кількість підприємницьких формувань в Україні збільшилася на 16,5 %. Це відбулося через зростання кількості фізичних осіб – підприємців і, водночас, зменшення кількості юридичних осіб. У загальній структурі 94,5 % належить малим підприємствам. У аграрному секторі економіки за досліджуваний період було зростання кількості суб'єктів на 3,2 %. Основу малого й середнього аграрного бізнесу складають фермерські господарства як найпоширеніша форма підприємництва в сільському господарстві. Крім того, виявлено зменшення кількості на 2,8 % протягом досліджуваного періоду.

2. За результатами оцінки рівня підприємницької активності в

Чернівецькій області виявлено позитивну тенденцію зростання кількості суб'єктів підприємництва протягом 2020-2024 рр. на 9,3 %. Поряд з кількісними відбулися і якісні зміни, пов'язані зі збільшенням в загальній структурі фізичних осіб – підприємців з 88,2 % у 2020 р. до 88,7 % у 2024 р. Водночас, прослідковується негативна тенденція скорочення частки

76

юридичних осіб – суб'єктів підприємництва.

Результати SWOT-аналізу демонструють наявність позитивних і негативних факторів впливу на розвиток підприємництва на сільських територіях Чернівецької області. Обґрунтовано необхідність впровадження стратегії сталого розвитку, що є можливим не лише через залучення інвестиційних ресурсів та вдосконалення місцевої інфраструктури підтримки підприємництва, а й збільшення місткості ринку через розвиток інноваційних видів діяльності, а також альтернативних, екологоощадних способів господарювання.

3. Моніторинг підприємницького середовища на сільських територіях Чернівецької області проведено на основі соціологічного дослідження щодо розвитку підприємництва, а саме: розуміння жителями сутності підприємництва та ступінь їх готовності до створення підприємницьких структур; чинники, що сприяють чи перешкоджають розвитку підприємництва на селі; альтернативні сфери підприємницької діяльності на селі; інформаційно-консультаційне забезпечення підприємницької діяльності. Результати дослідження вказують на те, що на чистий прибуток і, відповідно, на ефективність розвитку підприємництва на селі значно впливають обсяги державних асигнувань. Встановлено, що 87,1 % опитаних бажали б отримати фінансову підтримку від держави.

4. Ключовими проблемами, що стримують ініціативу мешканців сільських територій щодо започаткування своєї справи є такі: на загальнодержавному рівні – недостатність фінансової державної підтримки, неврегульованість механізму кредитування та висока вартість кредитних

ресурсів, недосконалість інфраструктурного та інституційного забезпечення; на локальному рівні – недофінансування місцевих програм підтримки і розвитку підприємництва, невпевненість у власних підприємницьких здібностях, проблеми, пов'язані з віком та станом здоров'я потенційних підприємців, неналежний рівень інформації щодо започаткування та ведення бізнесу.

77

Швидке досягнення поставлених цілей розвитку підприємництва можливе за умов їх імплементації за розробленим алгоритмом, який передбачає оцінку результативності впровадження механізмів економічного росту підприємницьких формувань на тлі поліпшення нормативно-правового, інвестиційного, ресурсного, фінансово-кредитного та інфраструктурного забезпечення. Важлива роль при цьому належить державі.

5. Спеціальні програми розвитку підприємництва на селі повинні передбачати такі заходи: адаптація державної політики підтримки до реалій розвитку села; розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; професійна підготовка персоналу; розвиток соціальної інфраструктури й інноваційної діяльності; поширення несільськогосподарських видів бізнесу («зелений» та агротуризм, придорожній сервіс).

6. Формування сприятливого бізнес-середовища, що включає інформаційну, інституційну та науково-освітню складові інфраструктурної підтримки, сприятиме адаптації підприємницьких суб'єктів до організаційно економічних та інституційних зрушень. Налагодження зв'язків між підприємницькими структурами, територіальними громадами, освітніми закладами і державними установами може бути можливим на базі бізнес інкубатора, створення якого забезпечить генерування й комерціалізацію підприємницьких ідей для втілення їх на сільських територіях, підтримку підприємницьких ініціатив сільських жителів у контексті надання їм інформації юридичного, техніко-економічного, організаційного, маркетингового, психологічного та іншого змісту. Така співпраця дозволить

підприємцям пришвидшити впровадження науково-інноваційних методик та технологій в господарську діяльність, підвищити конкурентоспроможність, знизити виробничі та логістичні витрати, посилити соціальну відповідальність бізнесу, пристосуватися до змін.

78

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Л. К. Етико-психологічний аспект підприємництва як передумова спонсорської діяльності. URL: <http://www.lacenter.org.ua/2011-02-14-11-24-55/137-2010-05-14-08-57-44.html>.
2. Балакірева О. М., Ноур А. М. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення. *Економіка і прогнозування*. 2008. № 2. С. 7–23.
3. Баланюк С. Методологічні засади функціонування господарств населення в системі розвитку сільських територій. *Аграрна економіка*. 2012. № 3-4, т. 5. URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Ae/2012_3-4/files/12bastrt.pdf.
4. Бебко О. М. Оцінювання ефективності малого підприємництва на селі. *Формування ринкових механізмів господарювання* : матер. Міжнар. наук.- практ. конф., 11–12 жовт. 2007 р. Запоріжжя : ЗІДМУ, 2007. Т. 1. С. 118–119.
5. Бех М. С., Бех Н. М. Сутнісна характеристика малого і середнього бізнесу в трансформаційних умовах реформування економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 2. С. 53–56.
6. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1 (6). С. 138–143.
7. Бойко О. Я. Стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 1(60). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018->

8.Бородіна О., Прокопа І. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення. *Економіка України*. 2009. № 5. С. 59–67.

9. Булавка Л. В. Особисте селянське господарство як організаційно правова форма господарювання, його суть та шляхи підвищення ефективності функціонування. URL:

79

http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_3_1/053.pdf. 10.

Варналій З.С. Основи підприємництва : навч. посіб. Київ : Знання Прес, 2002. 239 с.

11. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ :Знання, 2008. 302 с.

12. Варналій З.С. Конкуренція і підприємництво: монографія. Київ: ЗнанняУкраїни, 2015. 463 с.

13. Гловацька В.В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Житомир, 2008. 20 с.

14. Горьовий В.П. Теоретичні основи дрібнотоварного підприємництва. *Економіка АПК*. 2007. № 11. С. 68–73.

15. Господарський кодекс України : прийнятий 16.01.2003 р. № 436. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> .

16. Грабовський Д. О. Розвиток малого аграрного підприємництва сільських територій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2010. 20 с.

17. Грицку-Андрієш Ю. П. Соціально-економічні особливості та основні напрями розвитку сільського туризму в регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05. Чернігів, 2011. 20 с.

18. Губені Ю. Е. Основи підприємництва та агробізнесу: навч. посіб. Львів : Укр. технології, 2002. 256 с.

19. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.org/uk>. 20. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. 21. Діяльність великого, середнього, малого та мікропідприємництва : стат.зб. Київ : Консультант, 2016. 623 с.

22. Діяльність підприємств Чернівецької області у 2024 р. / Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL:

http://www.cv.ukrstat.gov.ua/diyal/pluny_grafy/2024/Pres_vupusk_24.htm. 23.

Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та

80

мікропідприємництва : стат. зб-к / за ред. М.С. Кузнецової. Київ : Державна служба статистики України, 2016. 514 с.

24. Діяльність суб'єктів господарювання Буковини : стат. Зб. / Головне управління статистики у Чернівецькій області. Чернівці, 2020. 189 с. 25.

Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 роки. К. : Центр громадської експертизи; Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. 20 с.

26. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія / За ред. А. І. Ковальова. Одеса: Атлант, 2014. 178 с.

27. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки.

URL:<http://minagro.gov.ua/themes/garland/pdf/7.2.%20Basic%20material%20UKR.pdf/>.

28. Жидяк О.Р. Розвиток форм підприємницької діяльності у сільському господарстві в умовах ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Сімферополь, 2010. 20 с.

29. Заревчацька Т. В. Підприємство як суб'єкт малого підприємництва та малого бізнесу. URL: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=345>. 30. Збарський В. К., Канінський П. К. Теоретичні аспекти підприємництва. *Вісн. СНАУ. Сер. Фінанси і кредит*. 2009. № 1. С. 171–177. 31. Іванюта В. Ф. Роль аграрного підприємництва в розвитку сільських територій в контексті євроінтеграції. *Економічний вісник*. 2016. №1. С. 61–67. 32. Історія економічних учень :

підручник / Л. Я. Корнійчук та ін. ; за ред.Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. Київ : КНЕУ, 1999. 364 с. 33. Карамушка Л. М., Гнускіна Г. В. Психологічні особливості підприємницької діяльності: оцінка підприємцями змісту, основних мотивів, позитивних та негативних сторін підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. 1, вип. 35. С. 107–111.

34. Кашуба О. Підприємництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103–106.